

MARIA KRAJEWSKA

JÓZEF RYDEL I JEGO KORESPONDENCJA Z ERAZMEM MAJEWSKIM

JÓZEF RYDEL – CURRICULUM VITAE

Fakty biograficzne o Józefie Rydlu, długoletnim pracowniku Biura Akademii Umiejętności w Krakowie (dalej: AU), zostały zrekonstruowane na podstawie archiwaliów, które znajdują się w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (dalej: UJ), w Dziale Zbiorów Specjalnych Biblioteki Naukowej Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie (dalej: Bibl. Nauk. PAU i PAN, DZZS), w Archiwum Nauki PAN i PAU oraz w zbiorach Pracowni Dokumentacji Naukowej Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (dalej PMA).

Józef Rydel urodził się 8 lutego 1873 r.¹ w Jarosławiu², „w rodzinie wyznania rzymskokatolickiego, narodowości polskiej, obywatelstwa austriackiego”³. Jego ojcem był majster stolarski Józef Rydel (zm. 1906), a matką Julia de domo Lipska⁴ (zm. 1922).

J. Rydel ukończył szkołę ludową, a następnie gimnazjum państwowe w Jarosławiu. Egzamin maturalny zdał 31 maja 1893 r.⁵, po czym wstąpił na Wydział Prawa i Administracji UJ, gdzie został wpisany do albumu uniwersyteckiego na rok akademicki 1893/1894⁶ jako student zwyczajny⁷.

¹ Datę urodzenia: 8.02.1873, podał J. Rydel w napisanym odręcznie zyciorysie (zob. Archiwum UJ, PKEN 26, Rydel Józef). Na nagrobku znajduje się inna data: 26 czerwca 1861 r. (Kraków, cmentarz Rakowicki, kwatera 36, rząd południowy, miejsce 25).

² Wówczas miasto w zaborze austriackim (Galicja), dziś siedziba powiatu, woj. podkarpackie.

³ Takie dane zostały zapisane w Katalogu uczniów Wydziału Prawa na rok 1893/4 (Archiwum UJ, sygn. WP II 235) oraz w księdze Rodowody – Wydział Prawa (ibidem, sygn. S II 489a). Podał je J. Rydel osobiście w dokumentach złożonych na UJ.

⁴ *Z prac Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. K. Stopka, *Corpus studiosorum Universitatis Jagellonicae 1850/51–1917/18*, Kraków 2013, seria C, tom III-R, s. 396.

⁵ Ibidem.

⁶ Zob. Katalog uczniów Wydziału Prawa na rok 1893/4.

⁷ Student zwyczajny – student, którego wpis do albumu uniwersyteckiego został dokonany na podstawie świadectwa maturalnego, zaakceptowanego przez Radę Wydziału.

Zgodnie z przepisami miał obowiązek immatrykulacji w ciągu ośmiu dni przed lub po rozpoczęciu roku akademickiego⁸. W dziekanacie złożył świadectwo maturalne oraz plan zajęć wraz z wypełnioną ankietą, zawierającą dane personalne, i otrzymał indeks, zwany wówczas książeczką legitymacyjną⁹. Żaden z wymienionych dokumentów nie został dotąd odnaleziony. Ponieważ jednak informacje tam zapisane zostały przeniesione do ksiąg uniwersyteckich, znajdujących się obecnie w Archiwum UJ, można poznać dane biograficzne J. Rydla i odtworzyć przebieg jego studiów.

W omawianym okresie na Wydziale Prawa i Administracji obowiązywał ścisły porządek studiów¹⁰ oraz zaliczenie przedmiotów wyznaczonych obligatoryjnie¹¹. Celem nadrzędnym, realizowanym w toku studiów, było kształcenie urzędników. Plan zajęć student musiał ułożyć sobie sam na podstawie „Spisów wykładów”, publikowanych przed rozpoczęciem każdego roku akademickiego¹². Wybór J. Rydla można przesądzić na podstawie wpisów w „Katalogach uczniów Wydziału Prawa”¹³ (lata 1893–1897).

Podczas obowiązkowego ośmiosemestralnego okresu studiów należało zaliczyć minimum trzy semestry przed przystąpieniem do egzaminu historyczno-prawnego, mającego status państwowego egzaminu prawniczego¹⁴. J. Rydel przystąpił do tego egzaminu po pięciu semestrach w dniu 22 października 1896 r., ale go nie zdał¹⁵. Kontynuował naukę jeszcze przez pierwszy semestr w roku akademickim

⁸ Rok akademicki obejmował dwa półrocza: semestr zimowy od 1 października do czwartku przed Niedzielą Palmową włącznie, oraz semestr letni – od czwartku po Wielkanocy do końca lipca, M. Stinia, *Uniwersytet Jagielloński w latach 1871–1914. Modernizacja procesu nauczania*, Kraków 2014, s. 150.

⁹ Zob. J. Chodakowska, *Przebieg immatrykulacji w odradzających się uniwersytetach II Rzeczypospolitej*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, 1996, t. 37, s. 180.

¹⁰ Zob. M. Stinia, *Uniwersytet Jagielloński...*, s. 159–160.

¹¹ Rok I i II poświęcony był naukom historyczno-prawnym: obowiązywały wykłady z prawa rzymskiego, kościelnego, niemieckiego, historii i prawa austriackiego oraz wykład z zakresu filozofii. Zajęcia z prawa polskiego i jego historii były nadobowiązkowe. Na III roku obowiązywały wykłady z austriackiego prawa prywatnego, handlowego i wekslowego, sądowego, cywilnego i karnego wraz z postępowaniem karnym, a na IV roku – z powszechnego i austriackiego prawa administracyjnego oraz nauka gospodarstwa społecznego, polityki ekonomicznej i skarbowości z uwzględnieniem ustawodawstwa skarbowego, zob. D. Grodowska-Kulińska, *Wydział Prawa (1849–1939) [w:] Inwentarz akt wydziałów i studiów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1850–1939 (1954)*, red. J. Michalewicz, Kraków 1997, s. 69–121.

¹² J. Chodakowska, *Przebieg immatrykulacji...*, s. 179.

¹³ J. Rydel wybrał zajęcia prowadzone przez profesorów prawników: Fryderyka Zolla młodszego (1865–1948), Franciszka Ksawerego Kasparka (1844–1903), Józefa Kleczyńskiego (1841–1900), Józefa Brzezińskiego (1854–1932), Stanisława Wróblewskiego (1868–1938), historyków prawa: Bolesława Ulanowskiego (1860–1919), Stanisława Ambrożego Estreichera (1869–1939), oraz historyków mediewistów: Anatola Lewickiego (1841–1899), Franciszka Ksawerego Piekosińskiego (1844–1906). Zob. Archiwum UJ, sygn. WP II 235.

¹⁴ M. Stinia, *Uniwersytet Jagielloński...*, s. 166.

¹⁵ *Z prac Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, s. 396.

1896/1897, ale prawdopodobnie go nie zaliczył, gdyż z dokumentów wynika, że uznano mu tylko pięć semestrów¹⁶.

Jednocześnie w tym samym roku akademickim (1896/1897) rozpoczął pracę w Biurze AU, a w roku następnym (1897/1898) odbył służbę wojskową jako jednoroczny ochotnik¹⁷, ale o jej przebiegu nie zachowały się żadne informacje.

Po odbyciu służby wojskowej J. Rydel rozpoczął studia po raz drugi, tym razem na Wydziale Filozoficznym UJ. Oznaczało to, iż podjął decyzję o zdobyciu zawodu nauczyciela, gdyż wówczas Wydział ten miał za zadanie przede wszystkim kształcić nauczycieli szkół realnych i gimnazjalnych¹⁸. J. Rydel wybrał przyszłą specjalizację nauczania: jako przedmiot główny – nauki przyrodnicze, jako przedmioty poboczne – matematykę i fizykę. Jego immatrykulacja odbyła się w 1898 r. Do albumu uniwersyteckiego został wpisany na rok akademicki 1898/1899 od drugiego (letniego) semestru¹⁹ jako student zwyczajny.

J. Rydel zaliczył wybrane przedmioty²⁰, a oprócz nich „przepisane kolokwia filozoficzno-pedagogiczne”²¹. Otrzymał absolutorium w dniu 24 czerwca 1904 r.²², po czym podjął starania o przystąpienie do zdobycia uprawnień nauczycielskich. W tym celu 25 czerwca 1904 r. złożył do Komisji Egzaminacyjnej Krakowskiej dla Kandydatów na Nauczycieli Gimnazjalnych i Szkół Realnych²³ podanie z prośbą

¹⁶ Zob. pismo *Do Członków c. k. Komisji egzaminacyjnej krakowskiej dla kandydatów na Nauczycieli gimnazjalnych i szkół realnych* z 25.06.1904, Archiwum UJ, sygn. PKEN 26, Rydel Józef.

¹⁷ Zob. *Z prac Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, s. 396. Jednoroczny ochotnik – w armii austro-węgierskiej osoba mająca wykształcenie średnie lub wyższe, która sama zgłosiła się do służby wojskowej. To dawało m. in. możliwość wyboru miejsca służby i rodzaju broni. Służba trwała rok i kończyła się egzaminem na stopień podoficerski.

¹⁸ M. Stinia, *Uniwersytet Jagielloński...*, s. 179.

¹⁹ Zob. Archiwum UJ, sygn. WF II 329, Katalog uczniów Wydziału Filozoficznego.

²⁰ Według wpisów w Katalogu uczniów Wydziału Filozoficznego J. Rydel zaliczył następujące przedmioty: Botanika, Fizjologia i morfologia roślin, Systematyka i oznaczanie roślin, Ćwiczenia botaniczne, Pracownia botaniczna – pod kierunkiem botanika Józefa Rostańskiego (1850–1928); Botanika rolnicza – pod kierunkiem biologa Edwarda Janczewskiego-Glinki (1846–1918); Zoologia, Morfologia kręgowców – pod kierunkiem zoologa Antoniego Wierzejskiego (1843–1916); Budowa geologiczna Austrii – pod kierunkiem geologów Feliksa Kreutza (1844–1910) i Władysława Waclawa Szajnochy (1857–1928); Entomologia – pod kierunkiem zoologa Tadeusza Garbowskiego (1869–1940); Wycieczki entomologiczne – pod kierunkiem botanika Emila Godlewskiego (1847–1930); Rachunek różniczkowy – pod kierunkiem matematyka Stanisława Zaremby (1863–1942); Fizyka oraz Fizyka doświadczalna i ćwiczenia – pod kierunkiem fizyka Augusta Witkowskiego (1854–1913).

²¹ Według wpisów w Katalogu uczniów Wydziału Filozoficznego J. Rydel zaliczył następujące przedmioty tzw. dodatkowe: Etyka, Filozofia Arystotelesa – które prowadził filozof i historyk filozofii ksiądz Stefan Zachariasz Pawlicki (1839–1916); Pedagogika, Dzieje wychowania od XVI w. – pod kierunkiem pedagoga Leona Kulczyńskiego (1847–1932); Zasady psychologii – pod kierunkiem filozofa Maurycego Straszewskiego (1848–1921); O wielkich poetach – pod kierunkiem historyka literatury Stanisława Tarnowskiego (1837–1917).

²² Warunkiem otrzymania dokumentu było wniesienie opłaty w wysokości 1 korony i 5 halerzy, zob. Archiwum UJ, sygn. S II 643, Absolutoria Wydziału Filozoficznego.

²³ Od 1850 r. władze UJ zabiegały o utworzenie komisji egzaminacyjnej, która potwierdzała by kwalifikacje w zakresie przygotowania naukowego i metodycznego kandydatów na nauczycieli.

o dopuszczenie do egzaminu nauczycielskiego. Załączył – zgodnie z obowiązującymi rozporządzeniami – świadectwo dojrzałości, dokument absolutorium, będący dowodem ukończenia przez niego studiów czteroletnich na Wydziale Filozoficznym, świadectwo zaliczenia zajęć z pedagogiki i psychologii oraz napisany odręcznie życiorys wraz z wykazem dzieł, z których korzystał podczas nauki na studiach²⁴.

Podanie J. Rydla zostało przyjęte i ówczesny dyrektor Komisji Franciszek Szwarcenberg-Czerny²⁵ wystosował do członków Komisji pismo:

Do Szanownych Członków c. k. Komisji egzaminacyjnej krakowskiej dla kandydatów na Nauczycieli gimnazjalnych i szkół realnych.

P.[an] Rydel Józef, ukończony słuchacz Wydz.[iału] fil.[ozoficznego] Uniw.[ersytetu] Jagiell.[ońskiego] po odbyciu egzaminu dojrzałości i 5 Kursów na Wydziale prawniczym Uniwersytetu w Krakowie w latach 1893/4, 94/5 i 96/7 oraz 8 kursów na Wydziale filozoficznym tegoż uniwersytetu w latach 1898/9, 1899/1900, 1900/1, 1901/2 i 1902/3 wniósł podanie o przypuszczenie go do egzaminu na Nauczyciela szkół średnich z nauk przyrodniczych jako przedmiotu głównego oraz z matematyki i fizyki jako pobocznych z językiem wykładowym polskim przedkładając zarazem przepisane kolokwia filozoficzno-pedagogiczne.

Znajdując go należyście ukwalifikowanym sędzę, iż przypuszczonym być może.

Udzielając przeto podanie Jego Szan.[ownym] Członkom Komisji wraz z 10 załącznikami proszę o wpisanie zdań szczegółowych – za lub przeciw przypuszczeniu i zwrot takowego.

Decyzją Ministerstwa Wyznań i Oświaty w Wiedniu w 1868 r. ustanowiono w Krakowie Komisję Egzaminacyjną dla Kandydatów na Nauczycieli Gimnazjalnych. Komisja krakowska działała w oparciu o ministerialne przepisy egzaminacyjne, parokrotnie zmieniane i nowelizowane. Zmiany te prowadziły do zwiększania jej uprawnień egzaminacyjnych i stosownie do tego zmieniano jej nazwę. Od 1884 r. nazywano ją Komisją Egzaminacyjną dla Kandydatów na Nauczycieli w Gimnazjach i Szkołach Realnych, a od 1897 r. – Naukową Komisją Egzaminacyjną dla Kandydatów na Nauczycieli w Gimnazjach i Szkołach Realnych. W tym kształcie prawnego-organizacyjnym przetrwała do 1911 r. Dyrektora Komisji, jego zastępców oraz zespoły egzaminatorów powoływało Ministerstwo Wyznań i Oświaty w Wiedniu przeważnie spośród czynnych profesorów Wydziału Filozoficznego UJ. W omawianym okresie funkcję dyrektora Komisji sprawował Franciszek Szwarcenberg-Czerny. Niezależnie od czynności wynikających z samej procedury egzaminacyjnej (przyjmowanie zgłoszeń kandydatów, wyznaczanie tematów domowych i klauzurowych, sporządzanie protokołów egzaminacyjnych, wystawianie dyplomów itp.), do obowiązków dyrektora Komisji i jego zastępców należało prowadzenie korespondencji, ogłaszanie terminów sesji egzaminacyjnej, wyznaczanie egzaminatorów, przewodnictwo przy egzaminach, sprawozdawczość. Dyrektorzy i ich zastępcy pobierali wynagrodzenie z funduszu ministerstwa, wynagrodzenie egzaminatorów pochodziło z tzw. funduszu opłat egzaminacyjnych (taks egzaminacyjnych, wpłacanych przez kandydatów). Komisja pracowała w pomieszczeniach UJ, ale początkowo często je zmieniała. Od 1901 r. otrzymała stały lokal w budynku przy ul. Wolskiej (obecnie J. Piłsudskiego), zob. M. B a r c i k, *Państwowa Komisja Egzaminacyjna dla Kandydatów na nauczycieli szkół średnich w Krakowie (1868–1939)* [w:] *Inwentarz akt wydziałów i studiów Uniwersytetu Jagiellońskiego...*, s. 453–467, cytaty s. 453–456.

²⁴ Podanie zostało opatrzone jednym znaczkiem opłaty skarbowej w wysokości jednej korony, a życiorys – dwoma znaczkami opłaty skarbowej w wysokości dwudziestu i dziesięciu halerzy. Wszystkie dokumenty związane z ubieganiem się J. Rydla o uzyskanie uprawnień nauczycielskich znajdują się obecnie w Archiwum UJ, sygn. PKEN 26, Rydel Józef.

²⁵ Franciszek Szwarcenberg-Czerny (1847–1917) – historyk i geograf. W latach 1891–1914 pełnił funkcje prezesa (dyrektora) c. k. Komisji Egzaminacyjnej Krakowskiej dla Kandydatów na Nauczycieli w Gimnazjach i Szkołach Realnych. Część pism do J. Rydla podpisał tylko pierwszym członem swojego nazwiska.

Szan.[ownych] zaś Egzaminatorów J.[aśnie] WP.[Wielmożnego Pana] Prof. Rostafińskiego²⁶ J.[aśnie] WP.[Wielmożnego Pana] Prof. Żórawskiego²⁷ proszę o równoczesne nadesłanie mi pytań do wypracowań domowych, gdyby nie było zdań przeciwnych przypuszczeniu. Kraków, dnia 25 czerwca 1904.

Dyrektor Fr. Czerny [podpis nieczytelny]

[odręczne dopiski] Czytałem i zgadzam się Rostafiński i Żórawski [podpisy nieczytelne]

Pięć dni później – 30 czerwca 1904 r. – J. Rydel odebrał tematy „wypracowań domowych”, ułożone dla niego przez J. Rostafińskiego z botaniki²⁸ i przez K. Żórawskiego z matematyki²⁹. Na ich napisanie miał ustawowo sześć miesięcy.

22 grudnia 1904 r. J. Rydel złożył pismo „Do Świetnej Komisji egzaminacyjnej U.J. w Krakowie” z prośbą o przedłużenie terminu oddania prac domowych „jeszcze na przeciąg 6 miesięcy”. Komisja przychyliła się do prośby i ustaliła, że prace winny być oddane do oceny do 30 czerwca 1905 r. z zastrzeżeniem, że zgodę na dalsze przedłużanie terminu może wydać wyłącznie Ministerstwo Wyznań i Oświaty w Wiedniu³⁰.

J. Rydel nie zdążył napisać prac, gdyż przebywał w Szpitalu Zakonu Bonifratrów w Krakowie³¹ „przez kilka tygodni z powodu choroby nerwowej i jeszcze przez kilka tygodni musiał brać systematyczne kąpiele”, co potwierdził w wystawionym zaświadczeniu³² doktor Jan Frączkiewicz³³, sekundariusz³⁴ w Szpitalu Bonifratrów.

²⁶ Józef Rostafiński (1850–1928) – botanik i historyk nauk przyrodniczych, profesor UJ, od 1877 r. członek AU.

²⁷ Kazimierz Żórawski (1866–1953) – matematyk, profesor UJ, od 1900 r. członek AU.

²⁸ [Rkps ręką Rostafińskiego] „Zadanie domowe z botaniki dla p.[ana] Józefa Rydla O roślinach zrosłopłatkowych wśród dwuliściennych. Kandydat rozbierze szczegółowo pokrewieństwo rodzin zrosłopłatkowych, ich występowanie oraz uzasadni dla czego pewne rodzaje lub nawet całe rodziny zrosłopłatkowych pomieszczamy wśród [...] płatkowych. w Krakowie 27 czerwca 1904 J. Rostafiński”.

²⁹ [Rkps ręką Żórawskiego] „Temat z matematyki jako przedmiotu pobocznego dla P.[ana] Rydla Wyłożyć teorię trójmianu drugiego stopnia, równania drugiego stopnia oraz równań stopni wyższych, traktowanych w algebrze elementarnej. Kraków, 30 czerwca 1904 K. Żórawski”.

³⁰ Zob. korespondencja w tej sprawie: pismo J. Rydla z 22 grudnia 1904 r. oraz pismo Komisji egzaminacyjnej z 23.12.1904 r. (Archiwum UJ, sygn. PKEN 26, Rydel Józef).

³¹ Szpital Zakonu Bonifratrów św. Jana Grandego w Krakowie – ufundowany w 1609 r., w omawianym okresie mieścił się przy ul. Krakowskiej; trwała wówczas budowa nowego gmachu szpitalnego przy ul. Trynitarzkiej (oddany do użytku 7.10.1906).

³² Autorka artykułu składa podziękowanie Panu mgr. Piotrowi Iwanickiemu, kustoszowi w Dziale Archeologii Bałtów Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie, za pomoc przy tłumaczeniu dokumentów z języka niemieckiego.

³³ Jan Frączkiewicz – lekarz medycyny, pracował na oddziale chorób wewnętrznych w Szpitalu Zakonu Bonifratrów św. Jana Grandego w Krakowie.

³⁴ Sekundariusz – stanowisko lekarza w szpitalu. Lekarz na to stanowisko był wybierany drogą konkursu, w którym uwzględniane były jego kwalifikacje zawodowe, naukowe i staż pracy. Otrzymywał nominację na rok z przedłużeniem, ale nie więcej niż pięć lat, zob. A. Kierzek, J. Kuciel-Lewandowska, M. Paprocka-Borowicz, A. Pozowski, *Deontologiczne aspekty publikacji Bronisława Wilhelma Sawickiego (1860–1931)*, „Roczniki Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie”, R. 57: 2011, s. 124–130.

Fakt ten stał się dla J. Rydla podstawą do ubiegania się o kolejne przedłużenie terminu oddania prac. W dniu 22 czerwca 1905 r. napisał w tej sprawie podanie do Ministerstwa Wyznań i Oświaty w Wiedniu i uzyskał zgodę; wyznaczono mu czas do 30 grudnia 1905 r.

Tym razem J. Rydel dotrzymał terminu. Złożone przez niego „wypracowania domowe” zostały ocenione pozytywnie³⁵. J. Rydel otrzymał w związku z tym pismo wyznaczające kolejne etapy postępowania:

Do P.[ana] Józefa Rydla Kandydata st.[anu] naucz.[ycielskiego] w Krakowie
Prace domowe z botaniki i matematyki, które Pan złożył do egzaminu na nauczyciela nauk przyrodniczych jako przedmiotu głównego oraz matematyki i fizyki jako pobocznych, uznała podpisana Komisya za dostateczne do dalszego ciągu tegoż egzaminu.

Te prace są ważne do dnia 8 lutego 1908 r.; po upływie tego terminu nie może Pan na ich podstawie do egzaminu klauzurowego³⁶ i ustnego przystąpić (art. XIX, 9 przepisów egzaminacyjnych).

Zarazem wzywa się Pana, ażebyś zawiadomił Dyrekcyę Komisji co najpóźniej przed końcem marca b.[ieżącego] r.[oku] czyli Pan zamierza już w najbliższym terminie t.[o] j.[est] majowym b.[ieżącego] r.[oku] przystąpić do egzaminu klauzurowego i ustnego, ewent.[ualnie] na który z dalszych terminów pragnąłbyś Pan być wezwanym.

C. k. Komisya do egzaminowania kandydatów na nauczycieli w gimnazjach i szkołach realnych.

Kraków, dnia 8 lutego 1906

Dyrektor Czerny [podpis nieczytelny].

J. Rydel zwlekał przez ponad półtora roku z zawiadomieniem Komisji, kiedy zamierza przystąpić do egzaminów, w związku z tym 10 października 1907 r. wyznaczono mu z urzędu terminy egzaminów pisemnych z przedmiotów „fachowych” (głównego i pobocznych):

[nadruk] C. K. Komisja Egzaminacyjna Krakowska dla kandydatów na nauczycieli w gimnazjach i szkołach realnych

Do P.[ana] Rydla Józefa kandydata stanu nauczycielskiego
w Krakowie, Akad.[emia] Umiej.[ętności]

³⁵ [Rkps ręką J. Rostafińskiego] „Ocena pracy domowej p.[ana] Józefa Rydla p. t. O roślinach zrosłopłatkowych wśród dwuliściennych.

Praca ta napisana jest jasno, treściwie, podaje naprzód charakterystykę grup dwuliściennych, a następnie omawia wyjątki od typów, jakie się w nich spotykają, wykazuje czytanie się w literaturze i zasługuje na przyjęcie.

w Krakowie 5 lutego 1906 r.

Prof. J. Rostafiński”.

[Rkps ręką K. Żórawskiego] „Ocena wypracowania domowego z matematyki p.[ana] Józefa Rydla. Jakkolwiek w wypracowaniu Kandydata znać pewien pośpiech, który był przeszkodą do bardziej starannego opracowania tematu, jednak wypracowanie można uznać za czyniące zadość wymaganiom egzaminu.

K. Żórawski

Kraków, 7 lutego 1906”.

³⁶ Egzamin klauzurowy – egzamin pisemny, odbywający się pod ścisłą kontrolą i w zamkniętej sali.

Gdy Pańskie wypracowania domowe złożone do Komisji uznane zostały za dostateczne, przeto wyznacza się Panu ostateczny termin do egzaminu pisemnego pod nadzorem:

Na dzień 5 listopada (wtorek) z mineralogii

Na dzień 6 listopada (środa) z zoologii

I na dzień 7 listopada (czwartek) z matematyki i fizyki

Zechce Pan zatem stawić się w dniach powyższych o godzinie 8 mej ½ rano w sali posiedzeń Komisji, a przedtem co najpóźniej z końcem października uiścić II połowę taksy egzaminacyjnej tj. kwotę 30 koron.

Termin egzaminu ustnego zostanie wyznaczony po egzaminie klauzurowym.

Podpisał Dyrektor F. Szwarzenberg-Czerny

Oprócz trzech egzaminów pisemnych, z których każdy trwał około ośmiu godzin³⁷, J. Rydla czekały jeszcze egzaminy ustne z wybranych przedmiotów oraz z języka polskiego, w którym zamierzał uczyć. Musiał także dowieść, że potrafi zrozumieć pisane po niemiecku dzieła naukowe, wchodzące w zakres wybranych przedmiotów fachowych. Było to konieczne, ponieważ oba języki obowiązywały w szkolnictwie galicyjskim³⁸.

Po pomyślnym zdaniu wszystkich tych egzaminów J. Rydel otrzymałby świadectwo, które uprawniało do odbycia rocznej praktyki nauczycielskiej w szkole wyznaczonej przez Radę Szkolną Krajową i dopiero po jej zaliczeniu zdobyłby uprawnienia, nadające mu całkowite kwalifikacje do uzyskania posady nauczyciela zwyczajnego³⁹.

Jednakże J. Rydel odstąpił od egzaminu pisemnego, co poświadczył na piśmie⁴⁰, a następnie odebrał z Dyrekcji Komisji egzaminacyjnej swoje dokumenty⁴¹. Było to równoznaczne z rezygnacją z ubiegania się o zdobycie uprawnień nauczycielskich⁴².

Pojawia się pytanie, dlaczego J. Rydel podjął taką decyzję. On sam nie wypowiedział się na ten temat w żadnym ze znanych dokumentów. Można jednak podjąć próbę odpowiedzi, wymieniając powody, które – jak się wydaje – stały się podstawą decyzji.

³⁷ Zob. I. H o m o ł a, *Wykształcenie i uposażenie nauczycieli krakowskich w okresie autonomii galicyjskiej*, „Studia Historyczne”, R. 22: 1979, z. 2, s. 206.

³⁸ Zob. Z. G o ł a b - M e y e r, *Egzamin nauczycielski matematyka Antoniego Hoborskiego*, Foton 2014, t. 127, s. 49–53.

³⁹ M. B a r c i k, *Państwowa Komisja Egzaminacyjna...*, s. 453–467, cytaty s. 457.

⁴⁰ Zob. Pismo Komisji Egzaminacyjnej Krakowskiej dla kandydatów na nauczycieli w gimnazjach i szkołach realnych do J. Rydla z 10.10.1907, [ręką J. Rydla:] „oświadczam, iż od egzaminu odstępuję Józef Rydel 16.10.1907”.

⁴¹ Zob. rkps ręką J. Rydla: „Poświadczam, że dnia 16 października 1907 odebrałem z Dyrekcji C. K. Komisji egzaminacyjnej moje świadectwo dojrzałości, absolutorium uniwersyteckie, świadectwa z Kolloktywów pedagogiczno-filozoficznych i 5 świadectw z pracowni przyrodniczych i moje 2 prace domowe.

Kraków – 16 października 1907

Józef Rydel”.

⁴² Mimo braku uprawnień J. Rydel w 1905 i 1906 r. uczył w gimnazjum przyrody i matematyki (w czterech klasach miał 17 godzin), zob. listy J. Rydla do B. Ulanowskiego (Bibl. Nauk. PAU i PAN, DZS, rkps sygn. 2402, t. 2, k. 368–369 oraz k. 376–377). Nie zdołano ustalić szczegółów.

Przede wszystkim J. Rydel wiedział, że ze względu na ciągle rosnące potrzeby ówczesnego szkolnictwa władze oświatowe tolerują zatrudnianie w szkolnictwie średnim niewykwalifikowanych nauczycieli jako zastępców nauczycieli etatowych (suplentów)⁴³. Zatrudnił się więc od września 1905 r. w gimnazjum⁴⁴, ale traktował tę pracę jako dodatkową; swoją karierę zawodową zaczął wiązać z AU, gdzie pracował już w Biurze Akademii na stałym etacie. Prawdopodobnie zrezygnował z uprawnień, skoro i bez nich mógł dorabiać jako suplent, tym bardziej że droga do uzyskania posady nauczyciela gimnazjalnego z prawem nauczania we wszystkich klasach była trudna i długa. Otrzymałby ją dopiero po zdobyciu uprawnień i nienagannej pracy przez trzy lata w niższych klasach gimnazjalnych za marne wynagrodzenie⁴⁵.

Wpływ na decyzję J. Rydla miał zapewne jego stan emocjonalny; był bowiem człowiekiem wrażliwym i nerwowym⁴⁶. Egzaminy nauczycielskie uchodziły za bardzo trudne⁴⁷, więc stres z nimi związany byłby dla niego zapewne niełatwym przeżyciem, którego pragnął uniknąć.

Należy przypuszczać, że istotnym powodem rezygnacji z egzaminów była jego trudna sytuacja materialna⁴⁸. Ponościł dość wysokie koszty utrzymania, na które z trudem wystarczały zarabiane przez niego pieniądze⁴⁹, a czekały go jeszcze spore wydatki: opłaty za egzaminy, opłaty skarbowe za dokumenty oraz koszty związane np. z odbywaniem praktyki pedagogicznej. Prawdopodobnie trudno byłoby mu im podołać.

⁴³ M. Barcik, *Państwowa Komisja Egzaminacyjna...*, s. 453–467, cytaty s. 458.

⁴⁴ Zob. Bibl. Nauk. PAU i PAN, DZZS, rkps sygn. 2402, t. 2, k. 368–369, list J. Rydla do Bolesława Ulanowskiego: „Ja uczę już w gimnazjum, na razie po południu od 3–6, a od poniedziałku rano; mam godzin 17; w sobotę tylko do 10 rano. Uczę przyrody i matematyki w 4 klasach [...]”. Nie zdołano ustalić, w którym z ówczesnych pięciu krakowskich gimnazjów pracował J. Rydel w 1905 r. i jak długo.

⁴⁵ Zob. I. Homola, *Wykształcenie i uposażenie nauczycieli krakowskich...*, s. 206–209.

⁴⁶ J. Rydel wielokrotnie w swojej korespondencji wspominał o złej kondycji psychicznej, zob. np. w liście do Teodora Wierzbowskiego: „Nerwy się u mnie roztańczyły [...]” (Bibl. Nauk. PAU i PAN, DZZS, rkps sygn. 1881, t. 31, k. 118–119).

⁴⁷ Zob. M. Barcik, *Państwowa Komisja Egzaminacyjna...*, s. 453–467, cytaty s. 458; I. Homola, *Wykształcenie i uposażenie nauczycieli krakowskich...*, s. 207.

⁴⁸ J. Rydel już w okresie studiów nie tylko nie miał wsparcia finansowego z domu, ale jeszcze musiał realizować nieznanne w szczegółach rodzinne długi, których przyczyną był jego ojciec. Dużym obciążeniem były dla niego opłaty związane ze studiami na UJ, corocznie składał więc podanie o zwolnienie z czesnego. Podczas studiów prawniczych uchwałą Zgromadzenia Profesorów został zwolniony z płacenia połowy czesnego w latach 1893/1894 i 1895, w czasie studiów filozoficznych – z płacenia połowy czesnego, a w II semestrze roku akademickiego 1901/1902 – z całego. W omawianym okresie J. Rydel uporał się z najgorszymi problemami finansowymi m. in. dzięki wsparciu E. Majewskiego. Wielokrotnie w swojej korespondencji do różnych osób wspominał o kłopotach finansowych w różnych okresach swojego życia, np. w listach do E. Majewskiego, w liście do Jana Nepomucena Fijałka z 16.05.1930: „[...] nie mam pieniędzy ani na leczenie, ani na kąpiele ani na papu!” (Bibl. Nauk. PAU i PAN, DZZS, rkps sygn. 4692, t. 3, k. 35).

⁴⁹ Zob. I. Homola, *Wykształcenie i uposażenie nauczycieli krakowskich...*, s. 207.

W omawianym okresie J. Rydel miał już stałą pracę w Biurze AU⁵⁰. Jej przebieg w tej instytucji można ustalić na podstawie sprawozdań publikowanych w „Rocznikach Akademii Umiejętności w Krakowie” (od 1919 r. w „Rocznikach Polskiej Akademii Umiejętności”) z lat 1897–1930.

J. Rydel w Biurze AU pracował przez 35 lat. Pierwszy raz wymieniony został w składzie Biura w 1896 r.⁵¹: był wówczas zatrudniony jako diurnista (dietariusz)⁵². Krótka przerwa w zatrudnieniu była spowodowana służbą wojskową. W 1900 r. J. Rydel pracował już na etacie jako zastępca adiunkta. Po czterech latach został powołany na stanowisko adiunkta⁵³. W 1918 r. zreformowano Biuro, które odtąd nazywano kancelarią, i J. Rydel otrzymał stanowisko dyrektora kancelarii⁵⁴ oraz dwóch pomocników: Kazimierza Hałacińskiego⁵⁵ i Witolda Taszyckiego⁵⁶. Komunikaty o niektórych swoich pracach w Biurze AU w okresie 1905–1908 J. Rydel zawarł w swojej korespondencji z Bolesławem Ulanowskim⁵⁷, który w tym czasie pełnił obowiązki sekretarza generalnego AU, w korespondencji z Teodorem Wierzbowskim⁵⁸ z 1909 r. i 1913 r. oraz w korespondencji z E. Majewskim, publikowanej w niniejszej pracy.

Na stanowisku dyrektora J. Rydel pracował do emerytury, na którą odszedł w 1931 r. w wieku 58 lat. Powodem był zapewne zły stan zdrowia, na który skarżył się już od pewnego czasu⁵⁹.

⁵⁰ Biuro pozostawało pod zarządem sekretarza generalnego, a bezpośrednio kierował nim pomocnik kancelaryjny – adiunkt. Godziny urzędowe: 10–14, zob. Regulamin Akademii Umiejętności w Krakowie, Kraków 1893, s. 19.

⁵¹ Zob. „Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie” (dalej: Rocznik AU), Rok 1896/1897, Kraków 1897.

⁵² Diurnista (dietariusz) – urzędnik niebędący na etacie, pobierający wynagrodzenie dzienne (diety), zob. *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. 2, Warszawa 1965, s. 133.

⁵³ Zob. Rocznik AU, Rok 1904/1905, Kraków 1905.

⁵⁴ Zob. bilet wizytowy J. Rydla z 28.12.1922 z nadrukiem: „Józef Rydel dyrektor kancelarii Polskiej Akademii Umiejętności”, i tekstem do Jana Nepomucena Fijałka (Bibl. Nauk. PAU i PAN, DZZS, rkps sygn. 4692, t. 3, k. 24).

⁵⁵ Kazimierz Hałaciński (1878–1930) – introligator, bibliofil, kolekcjoner ekslibrisów i sygnetów drukarskich. Publikował artykuły i rozprawy z zakresu introligatorstwa krakowskiego.

⁵⁶ Witold Taszycki (1898–1979) – historyk języka polskiego, zajmował się także onomastyką i dialektologią. W omawianym okresie studiował na UJ (w latach 1917–1921).

⁵⁷ Zob. Bibl. Nauk. PAU i PAN, DZZS, rkps sygn. 2402, t. 2, k. 355–394, Listy do Bolesława Ulanowskiego. Bolesław Ulanowski (1860–1919) – historyk, profesor prawa na UJ. W latach 1903–1919 pełnił obowiązki sekretarza generalnego AU.

⁵⁸ Zob. ibidem, rkps sygn. 1881, t. 29, k. 48–49 oraz t. 33, k. 40–41, Listy do Teodora Wierzbowskiego. Teodor Wierzbowski (1853–1923) – historyk, filolog, wydawca materiałów źródłowych. Od 1889 r. profesor literatury polskiej na Uniwersytecie Warszawskim, w latach 1897–1919 dyrektor Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie. W latach 1897–1915 był kierownikiem Gabinetu Archeologicznego i Numizmatycznego Uniwersytetu Warszawskiego.

⁵⁹ Zob. np. w liście do Jana Nepomucena Fijałka z 16.05.1930: „Od kilku dni znowu męczą mnie boleści kiszek i tępy ból serca, że czasami chciałoby się wycić!” (Bibl. Nauk. PAU i PAN, DZZS, rkps sygn. 4692, t. 3, k. 35).

Drobne informacje o życiu i osobowości J. Rydla można odnaleźć w nielicznych zachowanych archiwaliach.

Po przyjeździe do Krakowa w 1893 r. zamieszkał przy ul. Floriańskiej 21. Później mieszkał przy ul. Pawiej, a następnie w latach 1896–1897 przy ul. Krótkiej 10. W czasie studiów na Wydziale Filozoficznym (1898–1902) początkowo zamieszkał przy ul. Batorego 18, a następnie przez cztery lata przy ul. Długiej 37. W 1918 r. mieszkał z rodziną przy Alei Mickiewicza 29.

Całe życie borykał się z trudnościami finansowymi; przeżywał także okres wielkiego niedostatku⁶⁰. Mimo to założył rodzinę; w sierpniu 1908 r., ożenił się z Olgą Gawrońską (1876–1954)⁶¹ i miał dzieci, które nazywał „Rydłatkami”⁶² – w tym co najmniej jednego syna⁶³. Opiekował się swoją matką, która zmarła w grudniu 1922 r.⁶⁴

Był kolekcjonerem widokówek⁶⁵ i znaczków pocztowych⁶⁶.

W swoim życiorysie napisał, że był autorem „artykułów treści botanicznej do «Wielkiej Encyklopedyi powszechnej ilustrowanej», wychodzącej w Warszawie”, ale jest to informacja niepotwierdzona.

Miał poczucie humoru, świadczy o tym np. komentarz o starej Wenus na widokówce i opowieść o małej statuetce św. Antoniego⁶⁷, którą zawsze nosił w kieszonce od kamizelki⁶⁸, oraz sposób przekazywania informacji o swoich kłopotach finansowych⁶⁹.

J. Rydel od 1930 r. zaczął poważnie niedomagać: skarżył się na dolegliwości sercowe i ból jelit⁷⁰. Zmarł 12 października 1939 r. w Krakowie w wieku sześćdziesięciu sześciu lat, został pochowany na cmentarzu Rakowickim (kwatery 36, rząd południowy, miejsce 25).

⁶⁰ Zob. PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2028, list J. Rydla do E. Majewskiego.

⁶¹ Zob. Bibl. Nauk. PAU i PAN, DZZS, rkps sygn. 1881, t. 28, k. 100, list J. Rydla do Teodora Wierzbowskiego.

⁶² Zob. ibidem, rkps sygn. 4692, t. 3, k. 39, bilet wizytowy J. Rydla do Jana Nepomucena Fijałka.

⁶³ Zob. ibidem, k. 33, list J. Rydla do Jana Nepomucena Fijałka.

⁶⁴ Zob. ibidem, k. 24, bilet wizytowy J. Rydla do Jana Nepomucena Fijałka z 28.12.1922.

⁶⁵ Zob. PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2022 i 2035, list J. Rydla do E. Majewskiego.

⁶⁶ Zob. Bibl. Nauk. PAU i PAN, DZZS, rkps sygn. 4692, t. 3, k. 33, list J. Rydla do Jana Nepomucena Fijałka.

⁶⁷ Święty Antoni (1195–1231) – kapłan z Padwy i ojciec Kościoła. Patron osób i rzeczy zaginionych oraz ludzkich spraw (modlitwy o opiekę oraz o pomoc i wsparcie w trudnych chwilach życia).

⁶⁸ Komentarz i opowieść zob. list J. Rydla do Jana Nepomucena Fijałka (Bibl. Nauk. PAU i PAN, DZZS, rkps sygn. 4692, t. 3, k. 33).

⁶⁹ Zob. PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2023, list J. Rydla do E. Majewskiego.

⁷⁰ Zob. Bibl. Nauk. PAU i PAN, DZZS, rkps sygn. 4692, t. 3, k. 35, list J. Rydla do Jana Nepomucena Fijałka z 16.05.1930.

KORESPONDENCJA JÓZEFA RYDLA Z ERAZMEM MAJEWSKIM

W zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie znajduje się korespondencja J. Rydla z Erazmem Majewskim⁷¹. Ustalono, że jest to korespondencja niekompletna⁷². Do dziś zachowało się jedenaście listów, sześć kart pocztowych i jedna widokówka oraz dwie koperty (jedna bez zawartości⁷³); wszystkie jednostki wchodziły w skład spuścizny E. Majewskiego⁷⁴. Korespondencja była prowadzona w latach 1900–1911.

Nie została dotąd odnaleziona korespondencja E. Majewskiego z J. Rydlem, choć na podstawie informacji zawartych w materiałach źródłowych wiadomo, że warszawski archeolog napisał do niego 21 jednostek (listów, kart pocztowych i widokówek).

Respondenci poznali się prawdopodobnie w marcu 1900 r. w Krakowie; Rydel pełnił wówczas funkcję zastępcy adiunkta w Biurze AU.

E. Majewski utrzymywał z AU kontakt już od połowy marca 1895 r.⁷⁵, w kwietniu 1899 r. został członkiem Komisji Antropologicznej AU⁷⁶. Spotkania z J. Rydlem odbywały się podczas każdorazowego pobytu E. Majewskiego w Akademii, szczególnie wówczas, gdy wygłaszał odczyty⁷⁷ i później składał ich streszczenia do „Sprawozdań z czynności i posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie”⁷⁸

⁷¹ Erazm Majewski (1858–1922) – przemysłowiec warszawski, intelektualista o wielokierunkowych zainteresowaniach, redaktor, pisarz, zob. M. K r a j e w s k a, *Erazm Majewski (1858–1922)*, „Mazowsze. Studia Regionalne”, t. 5, 2010, s. 219–228, oraz e a d e m, *Spuścizna Erazma Majewskiego w Pracowni Dokumentacji Naukowej Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie. W 150. rocznicę urodzin E. Majewskiego (1858–1922)*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 60, 2008, s. 1–87 (tam wcześniejsza literatura).

⁷² Zob. w niniejszej pracy „Wykaz korespondencji Józefa Rydla z Erazmem Majewskim”.

⁷³ Koperta biała o wymiarach 12,6 × 15,5. Awers: w prawym górnym rogu nalepionych pięć znaków opłaty (znaczków pocztowych) o wartości 5 halerzy każdy. Ręką J. Rydla: Warszawa, ul. Złota 61. J[ąśnie] Wielmożny Pan Redaktor Erazm Majewski. Rewers: stempel pocztowy zawierający datę 2.11.1901. List przysłany w tej kopercie nie zachował się w zbiorach PMA.

⁷⁴ PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2019–2035, oraz teka XVII, kieszeń 12, nr 3757/A/453a.

⁷⁵ Zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/46, wpis 15.03.1895. Kontakty E. Majewskiego z AU i współpraca z jej członkami wymagają osobnych studiów.

⁷⁶ Zob. ibidem, nr 3757/B/54, wpis 27.04.1899. E. Majewski starał się o członkostwo w grupie członków czynnych lub w grupie członków korespondentów, jego kandydatura była stawiana np. na posiedzeniach administracyjnych w dniach 26.03.1919 r. i 10.05.1921 r. – ale nie przeszła (zob. Archiwum Nauki PAN i PAU, Protokoły posiedzeń Wydziału Filologicznego AU od 12.03.1917 r. (rękopiśmienne), sygn. PAU W I-3, karta 18 i 36).

⁷⁷ Np. 30.01.1906 r. odczyt na posiedzeniu Komisji Antropologicznej pt. „O mogiłach ze szkielemtami barwionymi w pow. Lipowieckim gub. Kijowskiej” (zob. Rocznik AU, Rok 1905/1906, Kraków 1906, s. 94) oraz 19.03.1907 r. odczyt na posiedzeniu II Wydziału Historyczno-Filozoficznego „Statyka i dynamika cywilizacji. Poszukiwanie praw przenoszenia się ognisk cywilizacji i dojrzewania społeczeństw do cywilizacji” (zob. PMA, notatnik E. Majewskiego nr 3757/B/65, wpis 19.03.1907).

⁷⁸ „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie” – organ sprawozdawczy, wydawany od 1896 r., w omawianym okresie ukazywał się raz w miesiącu. O jego roli i zawartości zob. „Od Redakcyi”, t. 1, nr 1, s. 1.

oraz podczas jego starań o wydanie pierwszej części *Nauki o cywilizacji* pod egidą AU⁷⁹. E. Majewski kontaktował się z J. Rydlem także podczas III Zjazdu Historyków Polskich w Krakowie w dniach 4–6 czerwca 1900 r. oraz podczas IX Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich w Krakowie w dniach 21–24 lipca 1900 r. Nie ma potwierdzenia, aby J. Rydel spotkał się kiedykolwiek z E. Majewskim w Warszawie.

Relacje obu respondentów od początku układały się bardzo dobrze; wykraçały nieco poza ramy form służbowych czy oficjalnych, o czym świadczą fakty opisywane w korespondencji publikowanej w niniejszej pracy. E. Majewski napisał o J. Rydlu, że jest bardzo uprzejmym i życzliwym mu człowiekiem⁸⁰, J. Rydel nazwał siebie „prawdziwym przyjacielem E. Majewskiego”⁸¹.

NOTA EDYTORSKA

Wszystkie teksty publikowane w niniejszej pracy oparte są na autografach. Ponieważ powstały w czasie obowiązywania innych norm języka literackiego, zawierają wiele form językowych odmiennych od dzisiejszych. Znaleźć w nich można także błędy. Nie zastosowano jednak żadnych zabiegów modernizacyjnych, aby nie naruszać indywidualnych cech języka autorów oraz ich oryginalnego stylu. W sytuacjach, gdy sprzeczność z dzisiejszymi zasadami ortograficznymi, fleksyjnymi i składniowymi mogłaby powodować u czytelnika wątpliwość w zrozumieniu treści – zostały zastosowane komentarze językowe.

Wszystkich podkreśleń i skreśleń dokonali autorzy materiałów źródłowych.

Wyrazy i zwroty obcojęzyczne przełożono na język polski w komentarzach, objaśniono także wszystkie wyrazy, które wyszły już dziś z użycia, albo takie, które dziś mają inne znaczenie.

Osoby występujące w niniejszej pracy posiadają swoje noty biograficzne, które zostały umieszczone w przypisach przy pierwszym pojawieniu się nazwiska.

W edytorskim opracowaniu korespondencji i tekstów rękopiśmiennych w nawiasie kwadratowym [] rozwiązano stosowane przez autorów skróty i uzupełniono wyrazy uszkodzone lub mało czytelne w autografie oraz oznaczono:

- trzema kropkami wyraz nieczytelny [...],
- wykrzyknikiem – chęć zwrócenia uwagi np. na rażący błąd autora [!],
- pytajnikiem – wątpliwości odczytów tekstowych [?].

⁷⁹ W 1907 r. E. Majewski zabiegał o opublikowanie przez AU swojej pracy pod tytułem *Nauka o cywilizacji. Część I: Prolegomena i podstawy do filozofii dziejów i socjologii*. W dniu 17.11.1907 r. praca została odrzucona jako nienadająca się do druku (zob. PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka I, kieszeń 2, nr 3757/3). E. Majewski odebrał to jako upokorzenie, gdyż uzyskała dobrą recenzję m. in. profesora L. Gumplowicza, i bez problemów została opublikowana w Warszawie (trzy wydania) i w Paryżu (dwa wydania).

⁸⁰ Zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/55, wpis po 2.06.1900.

⁸¹ Zob. ibidem, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2020.

Opracowanie edytorskie korespondencji J. Rydla z E. Majewskim obejmuje osiemnaście jednostek epistolarnych wraz z załącznikami⁸². Korespondencja została ułożona chronologicznie według dat jej napisania. Daty (oryginalne lub zrekonstruowane) podawane są na początku dokumentu, bez względu na to, gdzie były umieszczone w oryginale. Ich zapis został ujednolicony do formatu: dzień (cyfry arabskie), miesiąc (słownie) i rok (cyfry arabskie). Brakujące daty zostały zrekonstruowane na podstawie treści cytowanego dokumentu.

Każda jednostka epistolarna J. Rydla, opublikowana w niniejszej pracy, została opatrzona metryką, która zawiera: informację o miejscu przechowywania (biblioteka, sygnatura rękopisu), opis zewnętrzny (format papieru: wymiary arkusza listowego zostały podane w centymetrach w kolejności: wysokość – szerokość, charakterystyka papieru i stan jego zachowania) oraz charakterystykę zapisu.

W niniejszej pracy znajduje się wykaz dwugłosu korespondencyjnego J. Rydla z E. Majewskim (w tym korespondencji niezachowanej, której istnienie potwierdzają materiały źródłowe).

* * *

1.

PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2019
Karta pocztowa standardowa w obiegu na terenie Monarchii Austro-Węgierskiej, Galicji i Rosji⁸³.

JWielmożny[Jaśnie Wielmożny] Pan Erazm Majewski Zakopane Hotel pod Gewontem[!]

Kraków 15 czerwca 1900

Wielmożny Panie!

Przedewszystkiem serdecznie dziękuję za łaskawe polecenie wysłania mi „Światowita” i zarazem mam zaszczyt donieść, iż wysyłam⁸⁴ równocześnie pod opaską „Zbiór wiadomości do antropol.[ogii] kraj[owej]”⁸⁵ tom 18, w którym jest „Zielnik”⁸⁶, gdyż

⁸² Skrypt dłużny i dwie koperty.

⁸³ Poczтовая karta korespondencyjna – wykonana z kartonu całość formatu prostokątnego, o wymiarach 9,1×14, koloru beżowego. Awers: dookoła obwoluta z motywem meandra w kolorze zielonym, u góry na środku nadruk czarną farbą Correspondenz-Karte / Karta korespondencyjna / Карта корреспонденційна. Po lewej stronie Nür für die Adresse / Wyłącznie na adres / Виключно на адрес, u dołu po prawej stronie (Deutsch–Poln.–Ruth.). W prawym górnym rogu wytłoczony znak opłaty (znaczek pocztowy) o wartości 5 halerzy. Rewers: u góry nadruk Akademia Umiejętności w Krakowie.

⁸⁴ O wydany przez E. Majewskiego poleceniu wysłania J. Rydłowi tomów I i II „Światowita” zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/55, wpis po 2.06.1900.

⁸⁵ „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” – pierwsze polskie naukowe czasopismo etnograficzne i folklorystyczne, wydawane w latach 1877–1895 przez Komisję Antropologiczną AU w Krakowie pod redakcją Izydora Kopernickiego.

⁸⁶ J. R o s t a f i ń s k i, *Zielnik czarodziejski to jest zbiór przesądów o roślinach*, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej”, t. 18, 1895, Dział etnologiczny, s. 1–191.

osobnego odbicia⁸⁷ już nie mam; co się tyczy* „Historyi”⁸⁸, to Rostafiński⁸⁹ wydał ją własnym nakładem funduszu jubileuszowego⁹⁰, a nie Akademii⁹¹, więc nie mogę służyć. Proszę przyjąć wyrazy najgłębszego poważania i szacunku

* gdybym ją w jaki sposób mógł otrzymać to natychmiast prześlę; proszę mię zawiadomić jak Pan długo w Zakopanem zabawi⁹².

2.

PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2020

List. Rękopis, trzy strony zapisane czarnym atramentem, papier gładki, o wymiarach 22,5×14,5.

Kraków 1 sierpnia 1900

Wielmożny Panie Redaktorze!

Już należało się bodaj kartką mię zawiadomić, czyście Państwo szczęśliwie i dobrze zajechali do domu!⁹³ Chyba się Pan na mnie o co zgniewał, choć nie znam powodu do tego; a może tyle zatrudnień, że nie można do prawdziwego przyjaciela napisać. Ale przystępuję do interesu. Przede wszystkim proszę z polecenia prof. Ciechanowskiego⁹⁴, czyby Pan nie mógł się wystarać w Redakcyi Wszechświata⁹⁵ o trzy

⁸⁷ Odbitki.

⁸⁸ J. Rostafiński, *Średniowieczna historia naturalna w Polsce*, t. 1–2, Kraków 1900.

⁸⁹ Józef Rostafiński zob. przyp. 26.

⁹⁰ Fundusz jubileuszowy – fundusz związany z jubileuszem 500-lecia UJ, zob. *Księga pamiątkowa pięćsetletniego jubileuszu odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1400–1900*, Kraków 1901, s. 10.

⁹¹ Akademii Umiejętności w Krakowie.

⁹² E. Majewski przebywał w Zakopanem w hotelu „Pod Giewontem” od 10.06.1900 do 21.07.1900 (PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/55, wpis 10.06.1900 i nast.).

⁹³ Erazm i Lucyna Majewscy wrócili do Warszawy 26.07.1900 (PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/55, wpis 26.10.1900) z Krakowa, gdzie oboje uczestniczyli w dniach 21–24.07.1900 w IX Zjeździe Lekarzy i Przyrodników Polskich, zob. ibidem, wpisy od 9.07.1900 do 27.07.1900, oraz „Dziennik IX Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich”, nr 1 z 21.07.1900, s. 22, poz. 206: „Erazm Majewski redaktor Wisły i Światowita z Warszawy (Hotel Saski)”, oraz poz. 207: „Pani Majewska Lucyna z Warszawy (Hotel Saski)”. W zbiorach PMA zachowały się archiwalia z tego zjazdu, zob. PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka XVIII, kieszeń 31, nr 3757/A/644a(1) – karta uczestnictwa w Zjeździe, nr 3757/A/640a(1) – karta legitymacyjna, nr 3757/A/644a(2) – zaproszenie na raut w Grand Hotelu, nr 3757/A/640a(2) – bilet uprawniający do udziału w wycieczce w dniu 19.07.1891 urządzanej przez Towarzystwo Lekarskie Krakowskie, nr 3757/A/640a(3) – menu kolacji pożegnalnej w dniu 20.07.1891.

⁹⁴ Stanisław Witalis Ciechanowski (1869–1945) – lekarz, anatomopatolog, profesor UJ. Z jego nazwiskiem jest związana praca dotycząca uporządkowania i skodyfikowania poprawnego nazewnictwa medycznego oraz terminologii lekarskiej: był jednym z inicjatorów i współautorów słownika lekarskiego.

⁹⁵ „Wszechświat” – tygodnik popularny, założony w 1882 r. przez warszawskich przyrodników (m. in. Bronisława Znatowicza, który był także redaktorem). Popularyzował nauki przyrodnicze, ściśle oraz naukę o Ziemi. Wychodził w Warszawie do 1914 r. Na łamach tego czasopisma E. Majewski od 1884 r. publikował artykuły, odezwy, recenzje oraz polemikę z J. Rostafińskim. Ukazuje się do dziś, od 1945 r. w Krakowie jako kwartalnik; jego wydawanie współfinansują PAU i AGH.

egzempl.[arze] „Słownictwa chemicznego”⁹⁶ do archiwum Zjazdu⁹⁷. W Redakcyi muszą mieć tego dosyć, może nie będzie to trudno; można je przesłać pod moim adresem. Dalej proszę mi przysłać wykaz książek jakie Panu brakują, abym je przed moim wyjazdem mógł przesłać. Co się tyczy „Historyi naturalnej” Rostafińskiego, to już mam egzemplarz dla Pana, cały ale nie zbroszurowany⁹⁸ tylko złożony z pojedynczych arkuszy; da go Pan zbroszurować na miejscu. Przy sposobności proszę przypomnieć p.[anu] Weybergowi⁹⁹ o obiecaną mi mineralogię.

Piąty numer Dziennika¹⁰⁰ wyjdzie w tych dniach; robię jeszcze indeks i statystykę. PP.[Państwa] Bliklów¹⁰¹ odprowadziłem i wyekspedyowałem do Parad[...], już nawet dostałem od Nich kartkę. Byłem przez jeden dzień w Zakopanem i do tego w willi „Wanda”¹⁰².

Proszę złożyć moje najniższe ukłony Wnej[Wielmożnej] Pani¹⁰³.

⁹⁶ Zob. A. Grabowski, *Polskie słownictwo chemiczne. Rzecz przedstawiona przez Chemików warszawskich pod obrady IX Zjazdu lekarzy i przyrodników polskich w Krakowie przez Bronisława Znatowicza przewodniczącego Sekcji chemicznej*, Warszawa 1900, dodatek bezpłatny do tygodnika „Wszechświat”.

⁹⁷ IX Zjazd Lekarzy i Przyrodników Polskich odbył się w Krakowie w dniach 21–24.07.1900 r.

⁹⁸ Broszurować – (od rzecz. broszura) – ręcznie lub maszynowo zszywać arkusze druku i wklejać je w oprawę kartonową, zob. *Słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa 1977, s. 95.

⁹⁹ Zygmund Weyberg (1872–1945) – petrograf, chemik i mineralog. Profesor uniwersytetów we Lwowie i Warszawie. Pracował w redakcyi „Wszechświata”. Był zaprzyjaźniony z E. Majewskim, z którym kontaktował się zarówno osobiście, jak i korespondencyjnie (zachowana niekompletna korespondencja z lat 1898, 1900, 1908, zob. PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka XII, kieszeń 29, nr 3757/A/2519–2522).

¹⁰⁰ Podczas trwania IX Zjazdu ukazywały się „Dzienniki IX Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich”, drukowane w drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządkiem J. Filipowskiego. Redagował je lekarz pediatra, doc. dr Jan Raczyński (1865–1918). Cztery numery ukazały się zgodnie z datami trwania Zjazdu: nr 1 + dodatek – w sobotę 21.07.1900, nr 2 – w niedzielę 22.07.1900, nr 3 – w poniedziałek 23.07.1900, i nr 4 – we wtorek 24.07.1900. W numerze 4., s. 92, znajduje się informacja: „Następny 5-ty numer «Dziennika Zjazdu» opuści prasę dopiero w kilka dni po ukończeniu Zjazdu i zawierać będzie sprawozdanie z obrad w sekcjach, sprawozdanie z II ogólnego posiedzenia i streszczenia z odczytów, które z braku czasu lub nieobecności prelegentów spadły z porządku dziennego, a które Redakcyi Dziennika nadesłano. Numer ten będzie rozesłany Uczestnikom Zjazdu pocztą. Dlatego uprasza się wszystkich uczestników, aby kartką korespondencyjną lub w inny sposób podawali swe adresy Redaktorowi Dziennika Drowi[doktorowi] Doc.[docentowi] J. Raczyńskiemu, Kraków, Podwale 9”. Numer 5. „Dziennika” ukazał się w sobotę 11.08.1900 i zawierał opracowany przez J. Rydla „indeks” (spis rzeczy i spis nazwisk) oraz „statystykę”.

¹⁰¹ Jedną z siostrzy żony E. Majewskiego, Janina (Janka) Bieńkowska, wyszła za mąż za członka rodziny Blikle – Mieczysława Bliklego (zob. Majewski Karol, „Pamiętnik o życiu Erazma i Stanisława Majewskich oraz Józefa Zaborskiego”, rękopis niepublikowany, w zbiorach Krystyny i Zdzisława Zaborskich).

¹⁰² „Willa Wanda Hotel Pension ulica Zamoyskiego, otwarty od 15 maja. Ceny od 3 do 5 zł z całodziennym utrzymaniem J. Chłapowski administrator” (zob. „Słowo Polskie”, 1900, nr 244, s. 8). Obiekt istnieje do dziś, został wymieniony w gminnej ewidencji zabytków miasta Zakopane: „Dawna willa «Wanda» zlokalizowana przy ul. Jaszczurówka Bory 5” (zob. Dziennik Urzędowy województwa małopolskiego nr 502, Kraków 29.09.2010, poz. 3763: Uchwała Rady Miasta Zakopane z 9.09.2010, § 8, pkt. 1).

¹⁰³ Przekazane po raz pierwszy „najniższe ukłony” żonie E. Majewskiego, Lucynie z Bień-

Spodziewając się rychłej odpowiedzi kreślę sługa powolny
[adnotacja E. Majewskiego:] odpis.[ałem] 5.08.[1900] EM¹⁰⁴
[ręką E. Majewskiego cyfry¹⁰⁵.] 2.3.4.7.8.9.15.16.17

3.

PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2021
Karta pocztowa standardowa w obiegu na terenie Monarchii Austro-Węgierskiej,
Galicji i Rosji¹⁰⁶.

Wielmożny Pan Erazm Majewski Warszawa Złota 61

12 października 1900

Wielmożny Panie!

Dzisiaj otrzymałem Pańską kartę¹⁰⁷ w sprawie wysyłki książek. Książki owe zostały
wysłane dnia 12 sierpnia br.[bieżącego roku]. [...] się to mi dziwne. Trzeba [...]
Brockhousa¹⁰⁸. Oczekuję odpowiedzi w tej sprawie i czekam przybycia¹⁰⁹. Z usza-
nowaniem najpowolniejszy

4.

PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2022

List. Rękopis, trzy strony zapisane czarnym atramentem, papier gładki, o wymiarach
22,5 × 14,5.

kowskich Majewskiej, sugerują, że J. Rydel poznał ją osobiście, prawdopodobnie podczas pobytu
państwa Majewskich w Krakowie w lipcu 1900 r. Lucyna Majewska (1871–1953) – córka warszaw-
skiego przemysłowca Wojciecha Bieńkowskiego i Anieli z Laskowskich, żona E. Majewskiego (ślub
17.04.1888). Ukończyła pensję Leokadii Kosmowskiej w Warszawie przy ul. Miodowej, uczęszczała
na tajne wykłady Latającego Uniwersytetu. Posiadała niezwykłą osobowość. Wkrótce po ślubie
włączyła się w prowadzone przez męża prace redaktorskie, konserwatorskie i poszukiwawcze, brała
udział we wszystkich jego przedsięwzięciach, pełniła funkcję jego sekretarki. Po śmierci męża opie-
kowała się jego spuścizną (M. K r a j e w s k a, *Spuścizna Erazma Majewskiego...*, s. 10).

¹⁰⁴ List E. Majewskiego do J. Rydla z 5.08.199 nie zachował się.

¹⁰⁵ Są to prawdopodobnie numery tomów niezidentyfikowanego pisma; może jest to nawiązanie
do treści listu J. Rydla, w którym autor prosi adresata o podanie publikacji, których mu brakuje.

¹⁰⁶ Zob. przyp. 83.

¹⁰⁷ Karta E. Majewskiego do J. Rydla nie zachowała się.

¹⁰⁸ Brockhaus & Pehrsson – firma wydawnicza, założona w 1805 r. przez Friedricha Arnolda
Brockhousa (1772–1823) w Amsterdamie. Znana głównie z wydawnictw słowników, encyklopedii
i leksykonów. W latach 1881–1921 firmą kierował Albert Brockhaus (1855–1921). Wówczas firma
zajmowała się także dystrybucją różnych wydawnictw i miała przedstawicielstwa w Berlinie, Lipsku,
Paryżu i Londynie. Istnieje do dziś. E. Majewski zwiedził tę firmę w sierpniu 1884 r.: „Olbrzymia
drukarnia. Zatrudnia 500 ludzi, ma ogromny podwórzec w czworobok 3-piętrowymi oficynami ob-
stawiony” (zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/ 19, wpis 24.08.1884). Później korzystał
z usług filii firmy A. Brockhousa w Lipsku w zakresie dystrybucji swoich prac naukowych i cza-
sopisma „Światowit” (zob. ibidem, Listy do Erazma Majewskiego, teka XIV, kieszeń 4, nr 3757/
A/40a).

¹⁰⁹ E. Majewski w drugiej połowie października planował wyjazd do Wiednia i Włoch, o czym
zapewne poinformował J. Rydla. Faktycznie wyjechał 24.10.1900 (PMA, notatnik E. Majewskiego,
nr 3757/B/56, wpis 24.10.1900 i nast.), ale nie spotkał się z J. Rydlem.

Kraków 12 października 1900

Wielce Łaskawy Panie Redaktorze!

W tych dniach otrzymałem trzy tomy „Słownika”¹¹⁰, „Dr Przedpotopowicz”¹¹¹, „Dr Muchołapski”¹¹² i kilka innych odbitek, za które nawet nie wiem jak mam Panu Redaktorowi podziękować, gdyż jest to dar dla mnie tak miły i drogi, jak żaden w życiu.

Zarazem najmocniej [przepraszam], że zara[!] nie odpisałem, ale wróciwszy przed tygodniem z feryj¹¹³ tyle nabierało się roboty, że po prostu upadam.

Rozprawkę o „chmielu”¹¹⁴ przeczytałem już, i nadzwyczaj mię ona zajęła, tylko czasu znajduję więcej zabieram się do innych, w wolnych zaś chwilach studiuję „Słownik”.

Roboty mam dużo, bo już i wykłady się rozpoczęły¹¹⁵, a przytem kancelarya¹¹⁶ i w domu¹¹⁷ wypisuję Rostafińskiemu z Dioskuridesa¹¹⁸, a dla Czermaka¹¹⁹ robię korektę z „Memoriale Radziwiłła”¹²⁰.

Przedstawiona na IX Zjeździe broszura „Słownictwo chemiczne”¹²¹ a oddana w końcu do Akademii celem ujednostajnienia słownictwa polskiego chemicznego zaczyna wchodzić na porządek dzienny. Wydział III Akademii¹²² na ostatnim posiedzeniu

¹¹⁰ E. M a j e w s k i, *Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich, zawierający ludowe oraz naukowe nazwy i synonimy polskie, używane dla zwierząt i roślin od XV-go wieku aż do chwili obecnej*, t. 1, Warszawa 1889, t. 2, cz. I (A–M), Warszawa 1891, t. 2, cz. II (M–Z), Warszawa 1898. Dwutomowa publikacja E. Majewskiego ukazała się w trzech woluminach, które J. Rydel nazwał „tomami”.

¹¹¹ Niedokładnie zacytowany tytuł. Zob. E. M a j e w s k i, *Profesor Przedpotopowicz*, wyd. I, Warszawa 1898.

¹¹² E. M a j e w s k i, *Doktor Muchołapski. Fantastyczne przygody w świecie owadów*, Warszawa 1890.

¹¹³ Dziś: ferii. J. Rydel wrócił z letnich ferii (wakacji) i rozpoczął rok akademicki 1900/1901 na Wydziale Filozoficznym UJ.

¹¹⁴ E. M a j e w s k i, *Roślina i wyraz Chmiel. Ich pochodzenie i przedhistoryczne znaczenie. Rozprawa, czytana na 6-em posiedzeniu Komisji Przyrodniczej Warszawskiego Towarzystwa Ogrodniczego 17 marca 1893 r.*, Warszawa 1893.

¹¹⁵ W tym czasie J. Rydel był studentem III roku Wydziału Filozoficznego UJ; informacje o wykładach, w których uczestniczył, zob. Archiwum UJ, sygn. WF II 329, Katalog uczniów Wydziału Filozoficznego za rok 1900/1901.

¹¹⁶ W tym czasie J. Rydel był zatrudniony jako zastępca adiunkta w Biurze AU (zob. Rocznik AU, Rok 1900/1901, Kraków 1901).

¹¹⁷ W tym czasie J. Rydel mieszkał w Krakowie przy ul. Długiej 37.

¹¹⁸ Pedanios Dioskurides (40–90) – grecki lekarz, farmakolog i botanik, żył i pracował w Rzymie. Autor dzieła *De Materia Medica*, w którym wymienił 500 gatunków i rodzajów roślin.

¹¹⁹ Wiktor Czermak (1863–1913) – historyk, profesor UJ, członek AU. Pełnił funkcję sekretarza na III Zjeździe Historyków Polskich w Krakowie w dniach 4–6.06.1900. W latach 1898–1910 był sekretarzem Komisji Historycznej AU.

¹²⁰ Zob. Albert Stanisław R a d z i w i ł ł, *Memoriale rerum gestarum in Polonia 1633–1856*, odpis rękopiśmienny z końca XVIII w.

¹²¹ Zob. przyp. 96.

¹²² Wydział III Akademii Umiejętności w Krakowie – Matematyczno-Przyrodniczy, w omawianym okresie dyrektorem był geolog Feliks Szcześniey Kreutz (1844–1910), sekretarzem – Józef Rostafiński.

postanowił zwołać ankietę[!] w tej sprawie na grudzień złożoną z reprezentantów instytucji naukowych i reprezentanta Rady Szkolnej Krajowej w Galicji. Do chemików będzie wydana odezwa w tych dniach, aby swoje wnioski i zapatrywania nadsyłali piśmiennie do Akademii. Trzeba tę sprawę poruszyć w Warszawie z p.[anem] Znatowiczem¹²³. Zarazem proszę przypomnieć p.[anu] Znatowiczowi o obiecanej mi Mineralogii¹²⁴. Przydałaby się bardzo, a droga jest¹²⁵, a u mnie dosyć teraz krucho¹²⁶. Ja sam także napiszę do p.[ana] Znatowicza.

Cóż tam słychać u Pana Redaktora, jak się ma Jwna[Jaśnie Wielmożna] Pani Redaktorowa, proszę też złożyć Jej moje uszanowanie. Mam jeszcze jedną prośbę, o łaskawe podanie adresu [...] PP[Państwa] Blikłów, chciałem Im podziękować za karty z podróży. Czy Pan Redaktor otrzymał już przesyłkę z Akademii?¹²⁷ „Kopernik”¹²⁸, „Słownik” Karłowicza¹²⁹ i Royzyusa „Carmina”¹³⁰ cenzuralne, a „Melodye literackie”¹³¹ zupełnie niecenzuralne, tak że nie można ich do Król.[estwa Polskiego] posyłać¹³².

¹²³ Bronisław Znatowicz (1851–1917), chemik, fizjograf, jeden z twórców polskiej terminologii chemicznej. Działacz oświatowy, popularyzator nauk przyrodniczych. Współzałożyciel czasopisma „Wszechświat” (zob. przyp. 95). E. Majewski utrzymywał z nim kontakt osobisty od 1886 r. do końca jego życia (uczestniczył też w jego pogrzebie, zob. PMA, notatnik E. Majewskiego nr 3757/B/88, wpis 12.03.1917) oraz korespondencyjny (PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka XIII, kieszeń 36, nr 3757/A/2742–2747). Zlecał wykonanie w jego pracowni chemicznej ekspertyz mineralogicznych zabytków archeologicznych.

¹²⁴ Zob. G. Tschermak, *Lehrbuch der Mineralogie*, Wiedeń 1881. Polskie wydanie, w tłumaczeniu Józefa Morozewicza („ku uczczeniu 500-lecia Wszechnicy Jagiellońskiej”), ukazało się w Warszawie w 1900 r. w serii Biblioteka Przyrodnicza „Wszechświata” i miało 702 strony, 840 drzeworytów i 3 tablice kolorowe. Gustav Tschermak (1836–1927) – austriacki mineralog.

¹²⁵ Nie ustalono, jaka była cena tego dzieła w 1900 r.

¹²⁶ „U mnie teraz krucho” – mam teraz mało pieniędzy.

¹²⁷ J. Rydel posyłał E. Majewskiemu wydawane przez AU prace naukowe.

¹²⁸ Zob. L. Birkenmajer, *Mikołaj Kopernik. Część pierwsza. Studia nad pracami Kopernika oraz materiały biograficzne*, Kraków 1900.

¹²⁹ J. Karłowicz, *Słownik gwar polskich*, t. 1 (od A do E), Kraków 1900.

¹³⁰ Zob. B. Kruczkiewicz, *Petrii Royzii Aurei Alkagnicensis Carmina. Pars II carmina minora continens*, Kraków 1900. Piotr Rojzusz (Roisius) – właśc. Pedro Ruiz dr Moros (ok. 1505–1571), hiszpański prawnik i poeta, profesor Akademii Krakowskiej.

¹³¹ Niedokładnie zapisany tytuł. Zob. Z. Noskowski i J. Baudouin de Courtenay, *Melodie ludowe litewskie zebrane przez śp. Ks. Antoniego Juszkiewicza, opracowane przez śp. Oskara Kolberga i śp. Izydora Kopernickiego*, cz. I, Kraków 1900.

¹³² Przepisy cenzuralne w poszczególnych zaborach były zróżnicowane. Najostrzejsze funkcjonowały w zaborze rosyjskim (zob. F. Ramotowska, *Warszawskie Komitety Cenzury w latach 1832–1915* [w:] *Warszawa XIX wieku 1795–1918*, red. R. Kołodziejczyk, J. Kosim, J. Leskiewiczowa, z. 2, Warszawa 1971, s. 265–294). Publikacje importowane podlegały cenzurze zewnętrznej. Książki wydane za granicę poddawane były ściślejszej kontroli niż krajowe; w tej sprawie wydział zagraniczny Warszawskiego Komitetu Cenzury ściśle współpracował z Komitetem Cenzury Zagranicznej w Petersburgu. Szczególnym represjom podlegały wydawnictwa importowane z zaboru austriackiego, gdyż tam w omawianym okresie obowiązywały bardziej liberalne przepisy cenzuralne niż w Królestwie Polskim. Książki były oceniane i trafiały na listę „dozwolonych”, „zakazanych” lub „zakazanych częściowo” (zob. A. Więk, *Krakowskie publikacje zakwestionowane przez cenzurę carską w latach 1865–1904*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, Studia ad Bibliothecarum Scientiam

Jeszcze raz serdecznie dziękując polecam się łaskawej pamięci i proszę o odpowiedź i kreślę się z najgłębszym poważaniem
Czy referat o „Słowniku” Rostafińskiego będzie drukowany?¹³³ Możeby egz.[emplarz] dostał.

[adnotacja E. Majewskiego:] odpis.[ałem] 13.10.[1900] EM¹³⁴

5.

PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2035
Widokówka, kartonik o wymiarach 9,5×14,9. Awers: u góry na środku nadruk czarną farbą Correspondenz-Karte / Karta korespondencyjna, po lewej stronie: Nür für die Adresse / Wyłącznie na adres. W prawym górnym rogu naklejony znaczek o wartości 10 halerzy.

Rewers: reprodukcja ilustracji pod tytułem „Poznanie się Zbyszka z Jagienką” do powieści H. Sienkiewicza *Krzyżacy*¹³⁵. Nadruki: <Jubileusz Sienkiewicza>¹³⁶, <Wydawnictwo „Kraj w obrazach”>, <Z Albumu „Krzyżacy”>, Zastrzega się prawo reprodukcji.

JWielmożny[Jaśnie Wielmożny] Pan Erazm Majewski Warszawa ul. Złota 61.
Kraków 15 października 1900

Wielce Łaskawy Panie!

Nie trza[!] o nikim sądzić! Więc któż będzie czytał? jeżeli nie ci, kogo rzecz obchodzi?¹³⁷ Książki tam pewnie nadejdą, dokąd mam posłać „Dziennik V”¹³⁸. Dziękuję serdecznie za adres. Myślałem, że Wny[Wielmożny] Pan zawita do nas, i już cieszyłem się, ale widzę że napróżno.

Proszę też o mnie i w podróży nie zapominać¹³⁹, i mój album ozdobić kilkoma

Pertinentia”, IX, 2011, Folia 104, s. 219–237, oraz J. K o s t e c k i i M. R o w i c k a, *Granice wolności słowa w zaborze rosyjskim w latach 1865–1904. Wykaz publikacji polskojęzycznych zakwestionowanych oraz dopuszczonych do obiegu przez carską cenzurę zagraniczną*, t. 1–3, Warszawa 2006).

¹³³ E. Majewski wygłosił na posiedzeniu Komisji Przyrodniczej Warszawskiego Towarzystwa Ogrodniczego w dniu 30.09.1900 referat o pracy J. Rostafińskiego *Średniowieczna historia naturalna. Systematyczne zestawienie roślin, zwierząt, mineralów oraz wszystkich innego rodzaju leków prostych, używanych w Polsce od XII do XVI w.* Referat ten, będący w istocie obszerną recenzją, E. Majewski opublikował w czasopiśmie „Wisła”, 1900, t. 14, s. 655–669.

¹³⁴ List E. Majewskiego do J. Rydla z 13.10.1900 nie zachował się.

¹³⁵ Jest to jedna z ilustracji do tej powieści, którą wykonał artysta malarz Stanisław Kaczor Batowski (1866–1946).

¹³⁶ Widokówka, wydana w 1900 r. z okazji jubileuszu 25-lecia pracy literackiej Henryka Sienkiewicza (1846–1916).

¹³⁷ Zapis jest nawiązaniem do treści niezachowanego listu E. Majewskiego do J. Rydla z 13.10.1900 r.

¹³⁸ Zob. przyp. 100.

¹³⁹ E. Majewski w dniu 24.10.1900 wyjechał do Włoch (przebywał w Mediolanie, Nicei i San Remo). Do domu powrócił 8.12.1900. W tym czasie prowadził z J. Rydlem korespondencję (zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/56, wpisy: 29.10.1900; 12.11.1900; 15.11.1900; 18.11.1900; 19.11.1900; 20.11.1900; 29.11.1900; 1.12.1900, oraz potwierdzenie w spisie sporządzonym przez E. Majewskiego na osobnej karteczce, przechowanej w kieszonce tego notatnika). Korespondencja nie zachowała się.

kartami¹⁴⁰. Życzę szczęśliwej podróży i przyjemnej zabawy. Łaskawej Pani ukłony.
 Życzliwy
 Pisałem do p.[ana] Znatowicza.

6.

PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2023
 List. Rękopis, cztery strony zapisane czarnym atramentem, papier gładki, o wymiarach 22,5 × 14,5.

Zachowała się koperta biała o wymiarach 8 × 15. Awers: w lewym dolnym rogu nalepiony znak opłaty (znaczek pocztowy) o wartości 25 halerzy. Ręką J. Rydla: Nice, rue de France Nr. 31. Pension de France. Monsieur Erasme Majewski.

Kraków 16 listopada 1900

Kochany i Drogi Panie Redaktorze!¹⁴¹

Naprzód mocno przepraszam, że zaraz na list Pański¹⁴² nie odpisałem, ale złożyło się na to pierwsze, że nie miałem w tych dniach czasu, a po drugie, że chcąc odpowiedzieć na prośbę zawartą w liście, musiałem trochę pomyszkować. Wprawdzie to się nie udało zupełnie, ale co ma wisieć, to nie utonie!¹⁴³

Odbitki otrzymałem i przeczytałem¹⁴⁴, rozumie się że nadliczbowe, mnie wystarczy jedna, dałem takim, którzy tym przedmiotem się zajmują.

¹⁴⁰ J. Rydel uległ powszechnie wówczas panującej modzie kolekcjonowania widokówek. E. Majewski znał jego pasję i – jak wynika z zapisków w notatniku – wielokrotnie wysyłał mu widokówki, choć traktował to jako uciążliwy obowiązek: „[...] to istna klęska z temi pocztówkami. Trzeba wysłać to temu, to tej jakiś drobny znak życia – znak pamięci – jakąś pocztówkę. Temu banalną – jakiś widoczek miejscowy – owemu lub owej choćby trywialną, płaską – byle była niepospolitą, gdyż wiem, że zbiera i cieszy się, dostając coś nowego. Chodź więc w wolnych chwilach po ulicach ludnych i gwarnych, oglądaj, wybieraj wśród setek, ba, tysięcy wystawionych nie tylko w oknach, lecz na ulicy w obracających się dookoła osi etażerkach, na stołach, kupuj to tu, to owdzie coś, a potem łam głowę, co komu posłać. Mam liczną rodzinę, i młodych, i starych, i wesołych, i smutnych, coś każdemu trzeba posłać odpowiedniego, a nawet niektórym co dni kilka, więc notuj w pamięci coś już wysłał tej osobie, której jutro wypadnie jeszcze i jeszcze coś wysłać, aby jej zrobić przyjemność. Wróciwszy do hotelu adresuj to wszystko, siłąc się na dowcip lub gładką banalność w kilku słowach. Brr! [...] Wysyłasz dowcip swój, suszysz mózg, aby znaleźć, dogodzić i jeszcze – niezadowolony z wyboru karty lub z uwagi skreślonej na niej – jeszcze niepewny, czyś taktownie i sensownie dał o sobie wiedzieć – a zarazem drżysz, czy listek ten dojdzie, bo i to się zdarza, że się komuś w drodze spodoba...” (zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/ 60, wpis 6.07.1903).

¹⁴¹ List ten był ważny dla E. Majewskiego, gdyż zawierał opinie uczonych krakowskich o napisanej przez niego recenzji pracy J. Rostafińskiego (zob. przyp. 133); jego otrzymanie wraz z komentarzem zapisał w swoim notatniku (zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/56, wpis 19.11.1900). O relacjach między J. Rostafińskim i E. Majewskim zob. M. K r a j e w s k a, *Korespondencja Erazma Majewskiego z Hieronimem Lopacińskim*, Warszawa–Lublin 2017, s. 24.

¹⁴² List E. Majewskiego do J. Rydla z 12.11.1900 (zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/56, wpis 12.11.1900) nie zachował się.

¹⁴³ „Co ma wisieć, nie utonie” – przysłowie: co ma się zdarzyć, to i tak się zdarzy.

¹⁴⁴ E. Majewski posłał J. Rydłowi odbitki swojego referatu opublikowanego w czasopiśmie „Wisła” (zob. przyp. 133). W tym liście J. Rydel nazywa referat „krytyką” i „recenzją”.

Prof. Wład.[ysław] Kulczyński¹⁴⁵, po przeczytaniu Pańskiej krytyki¹⁴⁶, rzekł: słusznie, to są skutki takiego pisania, jak je urządza sobie p.[an] R.[ostafiński].

Co do mnie uznaję w całej osnowie krytykę Pańską, z tem nadmienieniem, że p.[an] R.[ostafiński] pisząc swoje dzieło¹⁴⁷, dawał owe kartki swoim studentom do korygowania i poprawiania; zupełnie więc naturalne, że się wkradły takie kolosalne błędy, ale sumienny autor powinien był sam wszystko po robocie owych panów przeglądnać, a nie spuszczać się na ich robotę, gdyż to młodzi ludzie, a do tego nieraz lekkomyślni. Zupełnie więc słuszne cięgi dostał. Mnie przede wszystkim jedno uderzyło w oczy: ta chwalebna jaką się czyta na każdym miejscu prawie w przedmowie, a wiadomo przecież, że *propria laus sordet*¹⁴⁸.

Zadziwi Pana Kochanego jednak jedno: był u mnie dzisiaj Piekosiński¹⁴⁹ – przesyła swoje ukłony – a ja mu dałem do przeczytania Pańską recenzję¹⁵⁰; po przeczytaniu jej – rozumie się nie całej, bo nie było na to czasu, rzekł (autentyczne słowa): „a niech dyabli wezmą tego Majewskiego, a to mu dał bobu¹⁵¹”. Jedno tylko wytknął, że nie mówi się (p.[an] Majer¹⁵² podskoczyłby!) „pod dzisiejszą naukową nazwą łacińską” (str.[ona] 663) lecz „przez dzisiejszą naukową nazwę”¹⁵³. Zresztą powiedział, że „cięte¹⁵⁴”. Jakie wrażenie recenzja zrobiła na autorze, tem nie mogę służyć, bo nie mogłem się dowiedzieć! Już co prawda, to p.[an] R.[ostafiński] nie będzie zadowolony. Rozumie się, że Demetrykiewicz¹⁵⁵, coraz bardziej zgryźliwy, czy nie starokawalerstwo?¹⁵⁶, również Panu zupełną słuszność przyznaje.

¹⁴⁵ Władysław Kulczyński (1854–1919) – zoolog, arachnolog. W omawianym okresie pracował jako nauczyciel w Gimnazjum św. Jacka w Krakowie, prowadził także wykłady na UJ. Współpracował z Komisją Fizjograficzną AU.

¹⁴⁶ Zob. przyp. 133.

¹⁴⁷ J. Rosta fiński, *Średniowieczna historia naturalna. Systematyczne zestawienie roślin, zwierząt, mineralów oraz wszystkich innego rodzaju leków prostych, używanych w Polsce od XII do XVI w.*, Kraków 1900.

¹⁴⁸ *Propria laus sordet* (łac.) – własna pochwała śmierdzi, wyrażenie używane w znaczeniu, że wszelkie samochwalstwo jest wadą, rzeczą niewłaściwą i śmieszną (M. A r c t, *Słowniczek wyrazów obcych*, Warszawa 1899, s. 366).

¹⁴⁹ Franciszek Ksawery Walerian Leonard Adolf Piekosiński (1844–1906) – historyk, prawnik, heraldyk, sfragistyk, numizmatyk. Członek AU. Dyrektor Archiwum Krajowego Aktów Grodzkich i Ziemskich w Krakowie.

¹⁵⁰ Zob. przyp. 133.

¹⁵¹ Dał mu bobu – tu: dał mu się we znaki, podrażnił go, trafił w jego czułe miejsce.

¹⁵² Józef Majer (1808–1899) – lekarz, przyrodnik, antropolog, profesor UJ, pierwszy prezes AU.

¹⁵³ Wyrażenia, przytoczone w tym fragmencie listu wchodzą w skład zdania znajdującego się w napisanej przez E. Majewskiego recenzji pracy J. Rosta fińskiego i opublikowanej w „Wiśle” (zob. przyp. 133). Zdanie to (w „Wiśle” na stronie 663) jest cytatem z recenzowanej pracy. F. Piekosiński niedokładnie przeczytał recenzję; zarzut, który skierował do E. Majewskiego, powinien być w istocie skierowany do J. Rosta fińskiego.

¹⁵⁴ Cięte – tu: ostre, zjadliwe, kąśliwe.

¹⁵⁵ Włodzimierz Demetrykiewicz (1859–1937) – archeolog, członek Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej, kustosz w Muzeum Antropologiczno-Archeologicznym AU, profesor UJ, członek AU. Znajomość z E. Majewskim, zawarta 16.03.1895, przekształciła się w pełną szacunku przyjaźń i trwała do końca życia E. Majewskiego.

¹⁵⁶ W 1899 r. zmarła matka W. Demetrykiewicza – Antonina Demetrykiewicz, oraz jego na-

A teraz co u mnie słyhać! Zazdrość nie jest moją cnotą, jednak zazdroszczę Państwu tej wycieczki¹⁵⁷ i tych światów, ja bo zdaje się nigdy nie będę tego widział, gdyż mój minister finansów umknął z całą kasą, a mnie zostawił tylko ... pustki!¹⁵⁸

Nie będę więc widział Nicei ani jej pięknych dni¹⁵⁹, a trzeba się cieszyć naszą staropolską jesienią, jak powiedział Piekosiński – która, mówiąc nawiasem, jest bardzo piękna. Roboty mam chwała Bogu dosyć, bo aż 75 godzin tygodniowo!¹⁶⁰ więc nie mogę próżnować.

Zmarł we Lwowie Peplowski¹⁶¹, literat; odebrał sobie życie z powodu suchot. Boże ja mam suchoty w kieszeni!¹⁶²

Czyby nie można Panu posłać *W* „Dziennik Zjazdu *V*”¹⁶³ do Nicei, gdyż do Rosyi nie puszczają go¹⁶⁴; proszę o odpowiedź.

rzeczona – Zofia Stroińska. Oto, co W. Demetrykiewicz napisał o swoim stanie psychicznym do E. Majewskiego:

– po śmierci matki:

„Kraków 30.01.1899

Wielmożny Panie!

[...] miałem wielkie zmartwienie w domu mianowicie ciężką chorobę i śmierć mej Najukochańszej Matki, która pogrążyła mnie w ciężką żalobę” (zob. PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka II, kieszeń 28, nr 3757/A/426).

– po śmierci narzeczonej:

„Kraków 26.12.1899 r. ulica Studencka 6.

Szanowny Panie!

Na łaskawy list z października odpowiadam Panu późno, dziś dopiero, lecz niestety winna temu druga ciężka żaloba, którą niezbadane wyroki Opatrzności zesłały na mnie w tym roku.

W październiku straciłem w skutek choroby nagłej i zupełnie niespodziewanej (zapalenie kiszki ślepej) moją Najdroższą i Najukochańszą Narzeczoną, Najzacniejszą i Najpiękniejszą Perłę Dziewic Polskich.

Jeszcze nie przeboleiałem całkowicie śmierci mojej Najdroższej Matki, kiedy dotknął mnie nagle cios drugi tak bolesny i straszny, że myślałem iż dostanę obłąkania z rozpacz. Zdrowie moje w skutek tego ucierpiało b.[ardzo] wiele, jestem zupełnie złamany i apatyczny; dawny zapał do pracy i energia opuściły mnie.

W życiu mojem przeszedłem już b.[ardzo] wiele różnych zawodów i przykrości publicznych i prywatnych, lecz zawsze jakoś zdołałem podźwignąć się i odzyskać równowagę. Dziś czuję już, że siły i odporność moja słabnie coraz więcej. Obawiam się, czy zdołam dokończyć kilku większych prac naukowych, jakie mam w robocie. Jeśliby dotknęło mnie przypadkiem w niedługim czasie jeszcze jakie podobne nieszczęście, to wtedy wątpliwości moje zamieniłyby się w zupełną pewność, gdyż niezdolałbym się już więcej podźwignąć (zob. *ibidem*, nr 3757/A/408).

¹⁵⁷ Zob. przyp. 139.

¹⁵⁸ Określenie własnej sytuacji finansowej.

¹⁵⁹ Zob. Fryderyk Schiller, *Don Carlos*, akt I, scena 1 – swobodne nawiązanie do treści pierwszego wersu polskiego tłumaczenia.

¹⁶⁰ Niejasne, prawdopodobnie J. Rydel podał łącznie liczbę godzin pracy w Biurze AU oraz zajęć na uczelni.

¹⁶¹ Stanisław Schnür-Peplowski (1859–1900) – publicysta, historyk literatury i teatru, krytyk teatralny, dziennikarz, prawnik. Pisał także opowiadania historyczne, wspomnienia i dramaty. W wieku 41 lat popełnił samobójstwo; przyczyną była depresja spowodowana chorobami serca i płuc.

¹⁶² Określenie własnej sytuacji finansowej.

¹⁶³ Zob. przyp. 100.

¹⁶⁴ Zob. przyp. 132.

Kończąc tę bazgraninę załączam dla Wielmożnej Pani Redaktorowej najserdeczniejsze ukłony, a dziękując za „już” proszę o „dalej”¹⁶⁵ i polecając się łaskawej pamięci kreślę się najpowolniejszym [adnotacja E. Majewskiego:] odp[isałem] 20.11.[1900] Nizza EM¹⁶⁶

7.

PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2024
List. Maszynopis, 1½ strony zapisane niebieską czcionką, dopiski odręczne ręką J. Rydla, papier gładki, o wymiarach 22,5 × 14,5.

Datum et actum Cracovia, die s. Thomae Apostoli, A.D. MCM¹⁶⁷ [21 grudnia 1900]
Wielce Kochani i Drodzy Państwo!

Minęły piękne dni Aranjuezu¹⁶⁸ i trzeba było powrócić do domu, a myślę, że powrót ten był miły, bo i Aranjuez nie był taki miły i w domu najlepiej!¹⁶⁹ Jeszcze raz dziękuję za wszystkie piękne kartki¹⁷⁰, ale na tem nie koniec, gdyż proszę o pamięć dalej.

Nadchodzą święta!¹⁷¹ Czegoż mam życzyć? No że życzenia moje płyną z serca, tego nie potrzeba dowodzić! Ale oprócz tych życzeń zwykłych: zdrowia, szczęścia, pomyślności i Dosinych lat¹⁷² i ... niech Bóg da, abyście tam mogli odetchnąć i aby stosunki zmieniły się na lepsze! Niech się wszystko zmieni, bo dzisiaj dzieją się straszne rzeczy (np. policzkowanie!¹⁷³).

¹⁶⁵ J. Rydel podziękował za przysłane przez E. Majewskiego widokówki i prosił o wysłanie mu kolejnych.

¹⁶⁶ List E. Majewskiego do J. Rydla z 20.11.1900 (zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/56, wpis 20.11.1900) nie zachował się.

¹⁶⁷ Datacja wyrażona formułą *datum* (list pisany w dniu św. Tomasza Apostoła) i *actum* (działo się w Krakowie Roku Pańskiego 1900). Dzień św. Tomasza Apostoła jako święto obchodzony jest w Kościele katolickim dwukrotnie: 3 lipca i 21 grudnia. Z treści listu wynika, że był on pisany 21 grudnia.

¹⁶⁸ Zob. Fryderyk Schiller, *Don Carlos*, akt I, scena I. Jeden z wariantów tłumaczenia na język polski pierwszego wersu (zob. E. Połczyńska, *Bibliografia przekładów z literatury niemieckiej na język polski*, t. 1–4, Poznań 1995–2005). Wers wielokrotnie cytowany w literaturze i epistolografii w celu przedstawienia procesu przemijania: „coś pięknego się skończyło”. Aranjuez – miasto w środkowej Hiszpanii.

¹⁶⁹ E. Majewski z małżonką w okresie: koniec października – początek grudnia 1900, przebywał we Włoszech. Pogoda była przeważnie brzydka, poza tym oboje mieli kłopoty ze zdrowiem (PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/56, wpisy 16.11.1900, 20.11.1900). E. Majewski w tym czasie korespondował z Rydlem (zob. spis) i zapewne narzekał; komentarz J. Rydla nawiązuje do treści tej korespondencji.

¹⁷⁰ E. Majewski wysłał J. Rydlowi z Włoch widokówki do jego kolekcji, zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/56, wpisy 18 i 19.11.1900.

¹⁷¹ Święta Bożego Narodzenia – ta informacja pozwoliła ustalić datę listu.

¹⁷² Dosine lata – zniekształcony zapis życzeń noworocznych, napisany z błędem. Prawidłowa jest pisownia rozdzielna „Do siego Roku”: [doczekać w zdrowiu] Do tego [który nadejdzie] Roku. Siego – dopełniacz zaimka wskazującego staropolskiego „si” (prasłowiańskiego „sь”) – „ten”, „ów”, „tamten”. Zaimek ten można dziś odnaleźć w wyrażeniach frazeologicznych: ni to ni sio, tak czy siak, siaki i owaki (*Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. 8, Warszawa 1966, s. 182).

¹⁷³ W 1894 r. Julian Fałat zaprosił Wojciecha Kossaka do malowania obrazu *Przejsie Napoleona*

Co się tyczy tych książek, to niechże Kochany Pan napisze do Brockhousa¹⁷⁴ w Berlinie z zapytaniem, co on z nimi zrobił, gdyż tam były posłane wedle wskazówki mi udzielonej. Odbitki Pańskiego referatu¹⁷⁵ dostałem i rozdałem je ludziom takim, których to może interesować. Ja także jadę w niedzielę do domu¹⁷⁶ na święta i zabawię tam jaki tydzień.

U nas kolosalny ruch... wyborczy¹⁷⁷. Ja jak mogę to agituję za kandydatami postępowymi, gdyż konserwy nie zawsze dobre!¹⁷⁸

Jeszcze jedno. Nasza biblioteka nie dostaje Wisły¹⁷⁹. Czyby...też...tak...dalej już nie powiem!¹⁸⁰

Zasylając jeszcze raz najserdeczniejsze życzenia Wesołych Świąt i polecając się łaskawej pamięci pozostaje

[ręką J. Rydla:] najzyczliwszym i powolnym

P.S.¹⁸¹ Łaskawej Pani zechce Pan Redaktor złożyć moje najniższe ukłony i uszanowanie!

8.

PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2025

List. Rękopis, trzy strony zapisane czarnym atramentem, papier gładki, o wymiarach 22,5 × 14,5.

Kraków 13 listopada 1901

Kochany i Wielce Łaskawy Panie Redaktorze!

Składam najserdeczniejsze podziękowanie za łaskawe wybawienie mię z kłopo-

*przez Berezynę w 1812 roku. Podział prac nie był równy. Konflikt obu artystów zaczął się w 1896 r. po osiągnięciu sukcesu, który przypisał sobie W. Kossak. W dniu 15.12.1900 r. na uroczystości otwarcia nowego gmachu Zachęty w Warszawie doszło do sprzeczki, podczas której J. Fałat spoliczkował W. Kossaka. Dwa dni później doszło do pojedynku na pistolety – nikt w nim nie ucierpiał (zob. *Pojedynek Fałata z Kossakiem czyli w dyskusjach o sztuce nie ma żartów*, www.ekartkazwarszawy.pl, dostęp: 11.01.2018).*

¹⁷⁴ Zob. przyp. 108.

¹⁷⁵ Zob. przyp. 133.

¹⁷⁶ Do Jarosławia.

¹⁷⁷ Wybory krakowskich posłów do austriackiej Rady Państwa w Wiedniu odbyły się w Krakowie 20.12.1900. Wybrani zostali dwaj posłowie demokraci (Jan Rotter i Ferdynand Weigel) i jeden socjalista (Ignacy Daszyński).

¹⁷⁸ „Konserwy nie zawsze dobre” – gra słów, oparta na słowie „konserwa” (produkt spożywczy lub działacz konserwatysta).

¹⁷⁹ Czasopismo „Wisła. Miesięcznik poświęcony krajoznawstwu i ludoznawstwu”, ukazywał się w Warszawie: w latach 1887–1888 pod redakcją Artura Gruszeckiego, w latach 1888–1899 pod redakcją Jana Karłowicza i w latach 1899–1905 pod redakcją E. Majewskiego. Pismo odegrało ważną rolę w rozwoju polskiej etnografii, na jego łamach były publikowane artykuły i rozprawy etnograficzne i antropologiczne, materiały folklorystyczne, recenzje, przekłady, sprawozdania i bibliografia (zob. H. Kapelusz, *Wisła (1887–1905)* [w:] *Dzieje folklorystyki polskiej 1864–1918*, red. H. Kapelusz i J. Krzyżanowski, Warszawa 1982, s. 264–337).

¹⁸⁰ Niejasne.

¹⁸¹ P.S. – skrót (od łac. *postscriptum*) – po napisanym tekście; dopisek do listu, umieszczany zwykle po jego zakończeniu i podpisaniu.

tów¹⁸², które mi po prostu życia zatruwały, zarazem przepraszam, że dopiero dzisiaj odpowiadam¹⁸³, ale musiałem z Krakowa wyjeżdżać do domu¹⁸⁴, gdzie musiałem kilka spraw rodzinnych załatwić.

Na propozycję Kochanego Pana Redaktora chętnie się zgadzam, aby dług ten w tej formie spłacać, tylko doprawdy nie wiem, czy Pan Redaktor będzie ze mnie zadowolony, gdyż dotychczas nigdy podobnych streszczeń nie robiłem, ale myślę, że każdy początek trudny, ale z czasem wszystko gładko pójdzie. Chciałbym jednak pewne informacje, jakie mianowicie streszczenia obcych prac mogą być drukowane w „Wiśle”. Ja mógłbym z pism lub wydawnictw naukowych niemieckich referować prace z zakresu botaniki, zoologii lub nauk przyrodniczych, które wchodzą w badania etnograficzne. Musiałyby to być z początku same tylko streszczenia, gdyż na teraz nie mógłbym nic oryginalnego przedłożyć, gdyż jakkolwiek dużo planów po głowie się kręci, ale na to i czasu na razie nie mam i środki moje są teraz jeszcze za małe!

Dlatego będę Panu Redaktorowi bardzo zobowiązany, jeżeli zechce łaskawie udzielić mi informacji lub też nawet jakichś wzorów, na których chciałbym się zaprawiać do dalszych prac! Ja będę robił na co tylko me siły pozwolą i stosunki jakie tutaj mam.

Oczekuję rychłej odpowiedzi i jeszcze raz najserdeczniej dziękując – proszę zarazem uprzejmie złożyć moje najserdeczniejsze wyrazy dla JWnej[Jaśnie Wielmożnej] Pani Redaktorowej, a kończąc kreślę się Kochanego i wielce dla mnie łaskawego Pana Redaktora najpowolniejszym sługą

9.

PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2026

List. Rękopis, 1½ strony zapisane czarnym atramentem, papier gładki, o wymiarach 22,5 × 14,5.

Wielce Łaskawy Panie Redaktorze!

Kraków 23 listopada 1901

Przesyłam przy niniejszym sprawozdanie z mineralogii Tschemmaka¹⁸⁵ – odstąpiłem zaś dlatego od porządku, jaki mi posłał Pan Redaktor, gdyż w całym Krakowie nie ma „Pamiętnika”¹⁸⁶ tom XV – dopiero napisałem do Warszawy – nie chcąc zaś całej historii odwlekać napisałem nieco o Tschemmaku – dlatego też proszę nie bardzo mię krytykować, gdyż to jest pierwsza rzecz, jaką odważyłem się napisać. Przy tej

¹⁸² E. Majewski udzielił J. Rydlowi pomocy finansowej, zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/58, wpis przed 11.11.1901: „378 koron 30 h.[alerzy] dla Rydla”.

¹⁸³ List E. Majewskiego do J. Rydla z 24.08.1901 (zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/57, wpis 24.08.1901) nie zachował się.

¹⁸⁴ Do Jarosławia.

¹⁸⁵ Rękopis pracy J. Rydla nie zachował się w zbiorach PMA.

¹⁸⁶ „Pamiętnik Akademii Umiejętności w Krakowie” – wydawnictwo AU, w którym zamieszczone były obszerne prace naukowe. Tom XV, wydany w Krakowie w 1888 r., zawierał prace Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego.

sposobności proszę – jeżeli referat będzie przyjęty – i jeżeli to możliwe, choć o 10 odbitek – jeżeli nie, to muszę abdykować¹⁸⁷ z tego. Proszę również zawiadomić mię, czy referat nadszedł i czy będzie drukowany.

Przesyłając najserdeczniejsze ukłony JWnej[Jaśnie Wielmożnej] Pani kreślę się Wielce Łaskawego Pana Redaktora najpowolniejszym

10.

PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2097¹⁸⁸

List. Rękopis, dwie strony zapisane czarnym atramentem, papier gładki, o wymiarach 22,5×14,5. Na pierwszej stronie w lewym górnym rogu nadruk: Akademia Umiejętności w Krakowie

Kraków 18 lutego 1902

Wielce Łaskawy Panie Redaktorze!

Na list odpowiadam¹⁸⁹: Mater.[yały]¹⁹⁰ T. IV posłałem przez Gebethnera¹⁹¹ – zresztą nic nowego nie wyszło z archeologii. Ja zresztą zawsze pamiętam¹⁹².

Co się tyczy tłómaczenia[!] to proszę mi donieść, co to za „pewien”¹⁹³ – a ja odpiszę, czy dam mu radę, czy nie. Jestem i słaby trochę i zajęty – ale może zrobię – w każdym razie wiedząc co to jest, dam odpowiedź stanowczo.

¹⁸⁷ Abdykować – tu: zrezygnować.

¹⁸⁸ Pomyłka w numeracji, powinno być 2027. Numery zostały wpisane ręką Tadeusza Chojckiego, który w latach 1973–1974 dokonał inwentaryzacji korespondencji oraz sporządził odręczny spis z natury (niekompletny). Tadeusz Chojcecki (ur. 1909) – mgr historii, absolwent UW. W okresie: styczeń 1971 – grudzień 1978, pracował w Dziale Dokumentacji Naukowej (od 2000 r. – Pracownia Dokumentacji Naukowej) PMA na stanowisku adiunkta w niepełnym wymiarze czasu pracy (zob. Archiwum Zakładowe PMA, teczka akt osobowych nr 74).

¹⁸⁹ List E. Majewskiego, napisany 16.02.1902 (zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/58, wpis 16.02.1902), nie zachował się.

¹⁹⁰ „Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne” – rocznik wydawany w Krakowie staraniem Komisji Antropologicznej AU w latach 1896–1919. Tom IV ukazał się w 1900 r.

¹⁹¹ Gebethner i Wolff – firma wydawnicza i księgarska. Założona w 1857 r. przez Gustawa Adolfa Gebethnera (1831–1901) i Augusta Roberta Wolffa (1833–1910). Przedsiębiorstwo mieściło się w lokalu w Pałacu Potockich w Warszawie przy Krakowskim Przedmieściu 15. Działalność prowadzona była w trzech kierunkach: księgarstwo sortymentowe, hurt księgarski oraz wydawnictwo książek i nut. Od 1884 r. tworzono filie firmy w Krakowie, Lublinie, Poznaniu i Zakopanem. Wydawano polską klasykę literacką oraz czasopisma („Kurier Warszawski”, „Tygodnik Ilustrowany” i „Kurier Codzienny”). W 1904 r. położono kamień węgielny pod nową siedzibę na rogu ulic Nowo-Siennej i Zgoda. E. Majewski współpracował z firmą od 1885 r. (zob. PMA, Listy do Erazma Majewskiego, t. III, k. 19, nr 3757/A/576, 577, 588, 590–597, oraz t. XIII, k. 4, nr 3757/A/2590 b, c, d). Zlecił jej wydanie swoich dwóch powieści popularnonaukowych: *Doktor Mucholąpski i Profesor Przedpotopowicz* (zob. M. K r a j e w s k a, *Erazm Majewski – autor pierwszych polskich powieści fantastycznonaukowych*, „Z Otchłani Wieków”, R. 61: 2006, nr 3–4, s. 143–154). Korzystał także czasem z jej usług w zakresie dystrybucji swoich prac naukowych i „Światowita”.

¹⁹² J. Rydel wyraził tu deklarację, że zawsze pamięta o przysyłaniu E. Majewskiemu publikacji, a szczególnie nowości o treści archeologicznej.

¹⁹³ E. Majewski zaproponował J. Rydłowi przetłumaczenie tekstu, nie wymieniając tytułu ani autora: „Napisałem do Rydla [...] czy przełożyłby coś na niemiecki?” (zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/58, wpis 16.02. 1902).

Przy tej sposobności przypominam, że miałem otrzymać 10 egz.[emplarzy] mego referatu – może więc będę jeszcze mógł dosłać. – Proszę o odpowiedź. Ja natychmiast zdam sprawę.

Łącząc wyrazy najgłębszego poważania kreślę się powolnym

PS. Jeszcze jedna prośba: czy nie mógłby mi Wny[Wielmożny] Pan Redaktor donieść dowiedzieć się w jaki sposób czy na Uniw.[ersytecie] Warszawskim jest prof. Iwan Linniczenko¹⁹⁴. Bardzo byłbym wdzięczny!

[adnotacja E. Majewskiego:] załatwione

11.

PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2028

List. Rękopis, cztery strony zapisane czarnym atramentem, papier gładki, o wymiarach 17,7×13,5.

Kraków 28 listopada 1902

Wielmożny Panie Redaktorze!

Załączone dwa papiery¹⁹⁵ objaśnia JWnego[Jaśnie Wielmożnego] Pana Redaktora dostatecznie – ja ze swej strony dodam, że Go proszę gorąco o tę pomoc! Jestem w tem położeniu, że nie wiem gdzie się obrócić – a i zdenerwowanie już mię tak opanowało, że się boję o siebie! Tą łaską JWnego[Jaśnie Wielmożnego] Pana Redaktora może być uratowane jedno życie, które się może na coś jeszcze społeczeństwu przydać! Nieszczęśliwe moje warunki jak również warunki mego ojca stolarza wpędziły mię w te długi¹⁹⁶ – i gdy mi na pierwszego przyjdzie płacić tu i tam¹⁹⁷ to mię zupełnie rujnuje i nie mam co jeść – chciałbym więc te wszystkie długi spłacić, chciałbym się ich wszystkich pozbyć – a mieć w jednym miejscu, to mi łatwiej będzie! Odetchnę i będę się mógł uczyć i na przyszły rok zdać egzamin¹⁹⁸, a kiedy już dostanę stałą posadę – wówczas będzie mi łatwiej nawet prędzej tę sumę spłacić!

Panie Redaktorze! nie mam do nikogo tyle zaufania i wierzę jak najmocniej, że Pan Redaktor nie opuści mnie lecz poraduje! Suma to dla JWnego[Jaśnie Wielmożnego] Pana Redaktora nie wielka – mnie uratuje, pozbędę się tej zmory, która mi spokoju nie daje – która mię do grobu wpędzi – i raz przecież – czego tak pragnę – będę jadł obiady! Czy Pan Redaktor wie co to znaczy – pragnąć zjeść obiad? Ja marzę o tem, żebym mógł pozbyć się tej zmory – żebym mógł pracować jak koń ale z pożytkiem, żebym mógł tym wszystkim którzy mi pomogli odwdziaczyć się! Ja chcę i umie[!] pracować – ale warunki choć trochę znośniejsze – żeby przynajmniej coś przetrzącić¹⁹⁹ i mieć głowę spokojną!

¹⁹⁴ Iwan Andrejewicz Linniczenko (1857–1926) – historyk sławista, profesor uniwersytetów w Odessie i Moskwie, członek korespondent AU od 1900 r.

¹⁹⁵ Oryginał i kopia skryptu dłużnego.

¹⁹⁶ Informacja dotycząca sytuacji materialnej J. Rydla. Oprócz kosztów związanych z życiem i studiami w Krakowie, spłacał niezidentyfikowane zobowiązania finansowe swojego ojca.

¹⁹⁷ Tu = w Krakowie, tam = w Jarosławiu.

¹⁹⁸ Nauczycielski.

¹⁹⁹ Przetrać – tu: zjeść coś szybko, przegryźć, przekąsić.

Na załączonych pismach raczy JWny[Jaśnie Wielmożny] Pan Redaktor położyć datę – i oryginał podpisać i sobie zachować – a odpis mi odesłać. Odpis tylko proszę potwierdzić, że zgodny z oryginałem²⁰⁰. Ja daję słowo honoru, że wszystko wypełnię do czego się zobowiązałem!

Panie Redaktorze! – proszę nie odsuwać ręki pomocnej – która Mie[!] już raz uratowała²⁰¹. Ja przysięgam, że nie zawiodę zaufania i zasłużę sobie jeszcze więcej na nie! Niepewność jest gorszą od śmierci – a ja liczę godziny i minuty! Jeszcze raz proszę i proszę o łaskę! Najpowniejszy i najoddańszy [na pierwszej stronie dopisek:] Książki żądane przed dwoma tygodniami posłałem pod opaską, czy już doszły – proszę mi donieść!

Załącznik do listu nr 3757/A/2028.

Rękopis, dwie strony zapisane czarnym atramentem, papier gładki, o wymiarach 34,2×21,1. W połowie kartki od lewej strony wycięty prostokąt o wymiarach 1,5×7,3/7

Odpis

Skrypt dłużny. – Ja, Erazm Majewski, Redaktor czasopism „Wisła” i „Światowit”, zamieszkały w Warszawie przy ulicy Złotej Nr. 61 – pożyczam niniejszemu p.[anu] Józefowi Rydłowi, uczniowi II roku filozofii na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie i Zastępcy Adjunkta Akademii Umiejętności w Krakowie – tamże zamieszkałemu – kwotę 2 500 (dwa tysiące pięćset) koron wal.[utą] austr.[yacką] pod następującymi warunkami:

1. p.[an] Józef Rydel będzie spłacał na kapitał 2 500 koron – miesięcznie po 25 (dwadzieścia pięć) koron i będzie składał tę kwotę na książeczkę Kasy Oszczędności miasta Krakowa²⁰²;
2. p.[an] Józef Rydel obowiązuje się tytułem procentów dopłacać miesięcznie do kwoty 25 (dwudziestu pięciu) koron – koron 5 (pięć), czyli obowiązuje się składać miesięcznie na książeczkę Kasy Oszczędności m.[iasta] Krakowa kwotę 30 (trzydzieści) koron;
3. [tekst uszkodzony – wycięty fragment kartki]asy Oszczędności m.[iasta] Krakowa ma być umieszczone zastrzeżenie tej treści: „jakąkolwiek sumę z tej książeczki można podnieść tylko za pisemnym zezwoleniem JWnego[Jaśnie Wielmożnego] Pana Redaktora Erazma Majewskiego z Warszawy. Podpis JWnego [Jaśnie Wielmożnego] Pana Erazma Majewskiego ma być przez odnośne władze rosyjskie legalizowany.

²⁰⁰ E. Majewski nie odesłał odpisu skryptu dłużnego (także go nie podpisał ani nie uzupełnił brakujących danych). Nie oznacza to jednak, że nie udzielił pożyczki J. Rydłowi.

²⁰¹ Zob. przyp. 182.

²⁰² Kasa Oszczędności miasta Krakowa – instytucja oszczędnościowo-kredytowa, działająca w Krakowie w latach 1866–1950. Przyjmowała wkłady oszczędnościowe, które poręczało miasto, udzielała kredytów, prowadziła działalność charytatywną, uczestniczyła w wielu przedsięwzięciach kulturalnych i patriotycznych. Mieściła się w gmachu zbudowanym dla niej w latach 1881–1883 przy ul. Szpitalnej 15.

4. każdego roku, przy końcu grudnia, obowiązany jest p.[an] Józef Rydel przesać JWnemu[Jaśnie Wielmożnemu] Panu Redaktorowi Erazmowi Majewskiemu do Warszawy – lub do tego miejsca, gdzieby wówczas znajdował się – pokwitowanie, ile w ciągu bieżącego roku złożył do Kasy Oszczędności m. Krakowa. Pokwitowanie to ma być przez Kasę Kasy Oszczędności m. Krakowa potwierdzone.
5. gdyby p.[an] Józef Rydel w jednym miesiącu złożył podwójną ratę, tj.[to jest] 50 (pięćdziesiąt) koron, to tytułem procentu dopłaci tylko 5 (pięć) koron.
6. gdyby zaś w którym miesiącu p.[an] Józef Rydel nie złożył żadnej raty, to obowiązuje się w następny miesiąc zapłacić ratę zaległą i bieżącą – czyli 50 (pięćdziesiąt) koron – ale tytułem procentu musi opłacić 10 (dziesięć) koron.
7. gdyby z pokwitowania – jak 4 – okazało się, że p.[an] Józef Rydel najmniej dwu rat nie zapłacił ma JWny[Jaśnie Wielmożny] Pan Redaktor Erazm Majewski prawo udania się na drogę sądową i żądać zapłacenia całej brakującej kwoty wraz ze wszystkimi procentami.
8. cała suma złożona w jednym roku może wynosić najmniej 360 (trzysta sześćdziesiąt) koron więcej procentu Kasy Oszczędności m. Krakowa.
9. Wszelkie narosłe procenta od składających się rat stają się własnością JWnego [Jaśnie Wielmożnego] Pana Redaktora Erazma Majewskiego.
10. Skrypt ten spisano w dwu egzemplarzach – z których oryginał znajduje się w rękę JWnego[Jaśnie Wielmożnego] Pana Redaktora Erazma Majewskiego²⁰³ – a odpis w rękę p.[ana] Józefa Rydla.

Działo się w Warszawie, dnia [brak daty]
Roku 1902 (tysiąc dziewięćset drugiego).

[ręką J. Rydla:] Erazm Majewski

m.[ój] p.[odpis]

12.

PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2029

List. Rękopis, dwie strony zapisane czarnym atramentem, papier gładki, o wymiarach 22,5×14,5. Na pierwszej stronie w lewym górnym rogu nadruk: Akademia Umiejętności w Krakowie

Kraków 31 stycznia 1904

Wielmożny Panie Redaktorze!

Wyszło obecnie w Wiedniu 2 tomiki Towarzystwa „Vereinund Verbreitung naturwiss. [enschaftlicher] Kenntnisse”²⁰⁴ – i są tam artykuły popularne Wettsteina²⁰⁵: „Kakao

²⁰³ Cytowany dokument jest prawdopodobnie brudnopisem. Oryginał skryptu dłużnego nie zachował się w spuściźnie E. Majewskiego przechowywanej w PMA.

²⁰⁴ Vereinund Verbreitungnaturwissenschaftlicher Kenntnisse – Stowarzyszenie na rzecz upowszechniania wiedzy naukowej, założone w Wiedniu w 1860 r.

²⁰⁵ Otto Ritter von Wettstein-Westersheimb jest autorem artykułu o lianach (zob. O. R. von Wettstein-Westersheimb, *Die Lianen*, „Schriften des Verein und Verbreitungnaturwissenschaftlicher Kenntnisse”, Wien 1902, nr 42, s. 277–299). Artykuł o kakao i czekoladzie nie jest jego autorstwa (zob. C. H a s a c k, *Über Cacao und Chocolate*, ibidem, s. 31–64).

i czekolada” i „Liany” – dalej Szombattego²⁰⁶: „Die Vorläuferdas Menschen”²⁰⁷ i kilka jeszcze innych, których tytuły na razie zapomniałem – ale które mogą obchodzić szerszy ogół! Zapytuję się więc, czy Wny[Wielmożny] Pan Redaktor nie przyjął streszczeń tych artykułów do „Wisły”. Jeżeli tak proszę o łaskawą odpowiedź i podanie terminu na kiedy ma być pierwsze streszczenie gotowe!²⁰⁸

Przy tej sposobności przypominam, że nie otrzymałem Światowita²⁰⁹ V – którego 4 tomy pierwsze mam! Czyby nie można tego tomu otrzymać. Oczekując rychłej odpowiedzi kreślę się powolnym sługą

13.

PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2030

Karta pocztowa standardowa w obiegu na terenie Monarchii Austro-Węgierskiej i Galicji²¹⁰.

Wielmożny Pan Erazm Majewski Warszawa Złota 61.

Kraków 6 lutego 1904

Wielmożny Panie Redaktorze!

Przed kilku dniami wysłałem list z doniesieniem, iż mógłbym, w razie, gdyby Pan Redaktor przyjął, nadesłać kilka streszczeń artykułów ogólnie przyrodniczych – ponieważ nie mam dotychczas odpowiedzi – zapytuję się jeszcze raz, do mnie list nie doszedł!

²⁰⁶ Josef Szombathy (1853–1943) – archeolog, w latach 1878–1916 pracował w Naturhistorisches Museum w Wiedniu; od 1882 r. opiekował się kolekcjami z dziedziny prehistorii i antropologii. W 1908 r. znalazł w miejscowości Willendorf koło Krems w Dolnej Austrii statuetkę przedstawiającą postać kobiety i datowaną na 24.000–22.000 r. p. n. e., którą nazwano Wenus z Willendorfu. E. Majewski prowadził z nim korespondencję w latach 1893–1916 (PMA, Listy do Erazma Majewskiego, t. XI, k. 40, nr 3757/A/2274–2279). Obaj respondenci znali się także osobiście i wymieniali zabytki archeologiczne (zob. ibidem, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/73, wpis 11.05.1914).

²⁰⁷ Artykuł o przodkach człowieka *Die Vorläuferdas Menschen*, zob. „Schriften des Verein und Verbreitung naturwissenschaftlicher Kenntnisse”, Wien 1903, nr 43, s. 1–35.

²⁰⁸ Nie znaleziono w „Wisłe” streszczenia napisanego przez J. Rydla i podpisanego jego nazwiskiem. W tomach XVIII, 1904 i XIX, 1905, w dziale „Przegląd czasopism”, znajdują się sprawozdania z niemieckojęzycznych czasopism, ale nie został podany ich autor.

²⁰⁹ Czasopismo „Światowit. Rocznik poświęcony archeologii przeddziejowej i badaniom pierwotnej kultury polskiej i słowiańskiej”, powołany, redagowany i finansowany przez E. Majewskiego. Czasopismo ukazywało się w Warszawie w latach 1899–1913 i było w tym czasie jedynym w Królestwie Polskim periodykiem poświęconym w całości archeologii. Na jego łamach zamieszczali swoje prace wszyscy ówczesni archeolodzy działający na terenie zaboru rosyjskiego (zob. J. K o l e n d o, „Światowit” – sto lat dziejów czasopisma, „Światowit” nowa seria, 2000, 2(43), fasc. B, s. 97–111), publikowane były tu także opisy, materiały ilustracyjne i korespondencja osób, które amatorsko zajmowały się archeologią lub w sposób przypadkowy zetknęły się ze stanowiskami i zabytkami archeologicznymi.

²¹⁰ Poczтовая karta korespondencyjna – wykonana z kartonu całości formatu prostokątnego, o wymiarach 9×14, koloru beżowego. Awers: dookoła obwoluta z motywem meandra w kolorze różowym, u góry na środku nadruk różową farbą: Weltpost-Verein (Union Postale Universelle)/Correspondenz-Karte (Carte Postale) / (Administration d’Autriche), u dołu po lewej stronie: Nür für die Adresse / Côté réserv     l’adresse. W prawym górnym rogu wytłoczony znak opłaty (znaczek pocztowy) o wartości 10 halerzy.

Kreślę się powolnym sługą
[adnotacja E. Majewskiego:] Odp.[isałem] 19.02.[19]04²¹¹

14.

PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2031
List. Rękopis, dwie strony zapisane czarnym atramentem, papier gładki, o wymiarach 22,5×14,5. Na pierwszej stronie w lewym górnym rogu nadruk: Akademia Umiejętności w Krakowie

Kraków 2 listopada 1904

Wielmożny Panie Redaktorze!

W odpowiedzi na kartkę z 30 przeszłego miesiąca²¹² – mam zaszczyt donieść, że Materyały Antropol.[ogiczno-Archeologiczne i Etnograficzne]²¹³ tom VII – zostały przesłane Panu Redaktorowi w dniu 21 września jeszcze za pośrednictwem księg.[arni] Gebethnera i Wolffa²¹⁴. Dziwi mię to niezmiernie, iż ich dotychczas nie doręczono – gdyż ja zawsze uważam na to, aby przy ekspedycji wydawnictw z Kancelaryi²¹⁵ nie pominięto nikogo, a już najmniej tych, którzy na polu naukowym tyle zdziałali, co Wny[Wielmożny] Pan Redaktor! Kancelarya więc w tym wypadku nie ponosi żadnej winy²¹⁶ – ja zaś piszę równocześnie do księgarni Gebethnera z upomnieniem, aby natychmiast egz.[emplarz] Pana Redaktora doręczono Mu.

Kreśląc tych parę słów wyjaśnienia polecam się łaskawej pamięci – ponawiając me zapewnienie, iż jestem zawsze na usługi Pana Redaktora, gdyby więc było coś potrzebne z zakresu nauki lub wydawnictw – ja zawsze chętnie załatwię!²¹⁷

Kreślę się z głębokiem poważaniem

15.

PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2032
Karta pocztowa standardowa w obiegu na terenie Monarchii Austro-Węgierskiej i Galicji²¹⁸.

Wielmożny Pan Redaktor Erazm Majewski Warszawa ul. Złota 61.

²¹¹ List E. Majewskiego z 19.02.1904 do J. Rydla nie zachował się.

²¹² Kartka E. Majewskiego z 30.10.1904 do J. Rydla nie zachowała się.

²¹³ Zob. przyp. 190. Tom VII „Materyałów Antropologiczno-Archeologicznych i Etnograficznych” ukazał się w 1904 r.

²¹⁴ Zob. przyp. 191.

²¹⁵ Biuro AU nazywane było przez J. Rydla „kancelarią”.

²¹⁶ Zasady funkcjonowania Biura AU precyzowały dokumenty: „Urządzenie Wewnętrzne Akademii Umiejętności” oraz Regulamin Akademii z 1893 r.

²¹⁷ Zob. komentarz E. Majewskiego: „P[an] Rydel [...] obiecał zawsze ułatwiać otrzymywanie wydawnictw A[kademii]” (zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/55, wpis po 2.06.1900).

²¹⁸ Poczтовая karta korespondencyjna – wykonana z kartonu całości formatu prostokątnego, o wymiarach 9×14,2, koloru beżowego. Awers: u góry na środku nadruk różową farbą: Weltpostverein (Union postale universelle) / Correspondenz-Karte / (Carte Postale) / (Administration d'Autriche), u góry po lewej stronie: Absender: / Expéditeur:.. W prawym górnym rogu wytłoczony znak opłaty (znaczek pocztowy) o wartości 10 halerzy.

Kraków 14 września 1906

Wielmożny Panie Redaktorze! Powróciwszy obecnie z manewrów cesarskich²¹⁹ i pogrzebu mego Ojca równocześnie – wpadłem w Akademię²²⁰ jak w piekło, gdyż wśród wielu zaległych robót – [...] ciągle o Światowita, którego egzemplarze miały nadejść²²¹ i nie nadeszły dotychczas! Proszę więc o słówko wyjaśnienia na kartce bodaj – abym mógł się wytłumaczyć przed żądającymi tej publikacji. Łączę bardzo piękne ukłony dla JWnej[Jaśnie Wielmożnej] Pani i kreślę się powolnym sługą [adnotacja E. Majewskiego:] odpis.[ałem] 15.09.1906²²²

16.

PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2033

List. Rękopis, trzy strony zapisane czarnym atramentem, papier gładki, o wymiarach 22,5×14,5. Na pierwszej stronie w lewym górnym rogu nadruk: Akademia Umiejętności w Krakowie

Kraków 10 grudnia 1906

Wielmożny Panie Redaktorze!

Odpowiadam zaraz na list, daty 8.12.[1]906²²³ i dziękuję serdecznie za ofiarowanie mi egzemplarze[!] bibliografii²²⁴ (dotychczas jeszcze nie nadeszły²²⁵). Co się tyczy kosztów ekspedycji to nie było ich przedtem i nie będzie także teraz, gdyż ja wysłałam od siebie drogą urzędową – czyli nic nie płacę [...]! Stosownie do życzenia posyłam dzisiaj pod opaską poleconą ostatni Rocznik Akademii²²⁶ i skład uniwersytetu krakowskiego – gdzie Wny[Wielmożny] Pan Redaktor znajdzie i adresy i tytuły różnych znakomitych znakomitości! Cieszę się serdecznie, że zdrowie Pańskie się polepszyło²²⁷ – daj Boże, aby tak dalej szło! Jest to bądź co bądź największy skarb człowieka – ja to sam zaczynam coraz lepiej poznawać! Od śmierci mego ojca²²⁸

²¹⁹ Cesarskie manewry wojskowe odbyły się w okolicach Cieszyna w dniach: 31.08 (piątek)–4.09 (wtorek) 1906, z jednodniową przerwą w niedzielę, przeznaczoną na odpoczynek. W manewrach uczestniczył cesarz Franciszek Józef, który przyjechał do Cieszyna już w czwartek 30.08.1906, a wyjechał w środę 5.09.1906; za jego zgodą manewry mogła oglądać zgromadzona ludność cywilna.

²²⁰ Umiejętności.

²²¹ E. Majewski pisał w tej sprawie do J. Rydla (zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/64, wpis 25.07.1906), list nie zachował się.

²²² List E. Majewskiego z 15.09.1906 do J. Rydla nie zachował się.

²²³ List E. Majewskiego z 8.12.1906 do J. Rydla nie zachował się.

²²⁴ Zob. E. M a j e w s k i, *Bibliografia prac moich 1876–1906*, Warszawa 1906, nakładem autora.

²²⁵ Zob. adnotacja J. Rydla „P.S.” na pierwszej stronie listu.

²²⁶ „Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie” – „mieścić będzie wszystko, co z czasem posłuży za materiał do historii AU” (zob. „Urządzenie Wewnętrzne Akademii Umiejętności w Krakowie” z 1873 r.). Przez wszystkie lata działalności AU (a później PAU) schemat zawartości wydawnictwa i jego funkcja nie uległy zasadniczej zmianie.

²²⁷ W pierwszej połowie 1906 r. E. Majewski miał kłopoty kardiologiczne (zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/63).

²²⁸ Ojciec J. Rydla zmarł we wrześniu 1906 r. (zob. PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2032).

tyle różnych kłopotów i zmartwień na mnie spadło – że musiałem nawet ze sprawą polepszenia bytu w Akademii przycupnąć²²⁹ – odkładając ad feliciora tempora²³⁰! I teraz od dwóch tygodni męczy mię influenza – nie mam bowiem czasu na wyleżenie się przez kilka dni w domu, a do tego – zawsze w parze idzie nieszczęście – dostałem zapalenia okostnej i Matka²³¹ znowu chora jakaś! Może to i lepiej, że wszystko tak od razu człowieka gniecie! Ale czasem ciężko i głowa usycha z kłopotów! Przy zbliżających się świętach życzę JWnym[Jaśnie Wielmożnym] Państwu z serca wszystkiego dobrego i zmiany starych stosunków na lepsze²³² i pozostając zawsze na usługi kreślę się z Wysokiem poważaniem [na pierwszej stronie:] P.S. W tej chwili nadeszła paczka z poczty! Z poważaniem sługa

17.

PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka X, kieszeń 24, nr 3757/A/2034
Karta pocztowa standardowa w obiegu na terenie Monarchii Austro-Węgierskiej i Galicji²³³.

Wielmożny Pan Erazm Majewski Warszawa Złota 61.

30 sierpnia 1907

Wielmożny Panie! Stosownie do życzenia²³⁴ posyłam pod opaską po 2 egz.[empla-rze] streszczenia polskiego i francuskiego²³⁵ – donosząc, iż dnia 20 bm.[bieżącego miesiąca] wysłałem za pośrednictwem krakowskiego Gebethnera²³⁶ do Warszawy 100 odbitek francuskich – proszę o nie zapytać się u Gebeth.[nera] w Warszawie. Prof. Ul.[anowski] jest w Wenecji²³⁷ (Wenezja – Lido, Villino I). Listy do pp.[panów]

²²⁹ Przycupnąć – przycząić się.

²³⁰ *Ad feliciora tempora* (łac.) – do szczęśliwszych czasów.

²³¹ Można sądzić, że po śmierci męża w 1906 r. matka J. Rydla, Julia Rydłowa, wyprowadziła się z Jarosławia i zamieszkała z synem w Krakowie.

²³² Prawdopodobnie dotyczy to relacji E. Majewskiego z niektórymi członkami AU.

²³³ Zob. przyp. 218.

²³⁴ Nawiązanie do treści listu E. Majewskiego do J. Rydla z 28.08.1907 (zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/65, wpis 28.08.1907). List nie zachował się.

²³⁵ Zob. E. M a j e w s k i, *Statyka i dynamika cywilizacji. Poszukiwanie praw przenoszenia się ognisk cywilizacji i dojrzewania społeczeństw do cywilizacji*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie”, R. 12: 1907, s. 13–18, oraz i d e m, *Statique et dynamique de la civilization*, „Bulletin de l’Académie des Sciences de Cracovie” (w drukarni UJ w maju 1907), s. 59–66.

²³⁶ Potoczne określenie krakowskiej filii firmy wydawniczej i księgarskiej „Gebethner i Wolff” (zob. przyp. 191), która powstała w 1875 r. i mieściła się w Ryнку Głównym 23.

²³⁷ J. Rydel udzielił informacji o miejscu przebywania B. Ulanowskiego na prośbę E. Majewskiego, który zamierzał do niego napisać list, zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/65, wpis 28.08.1907: „Do Ulanowsk.[iego] do Krakowa posłać list. [...] Panu Ul.[anowskiemu] piszę, że pragnę przesł.[ać] rękopism cz.[ęści] I [„Nauki o cywilizacji”] do Wydz.[iału] hist.[oryczno] filozof.[icznego] z prośbą aby Wydz.[iał] wydał opinie, czy rzecz może być drukow.[ana] w Wydawn.[ictwie] Akad.[emii] Um.[iętności] i to w tym sezonie ze względu ze przekł.[ad] tej zimy chcę wydać w Paryżu”. E. Majewski korespondował z B. Ulanowskim w latach 1904–1908 (zob. ibidem, Listy do Erazma Majewskiego, teka XII, kieszeń 14, nr 3757/A/2374–2380, i Materiały Erazma Majewskiego,

Zakrzewskiego²³⁸ i Czerbaka proszę przysłać wprost pod moim adresem – pošlę je dalej²³⁹. Wakacje spędzam w Krakowie – a zdrowie dość służy!
Cieszę się na spotkanie²⁴⁰ – a także piękne pokłony dla JWnej[Jaśnie Wielmożnej] Pani
Pozostaje powolnym sługą

18.

PMA, Listy do Erazma Majewskiego, teka XVII, kieszeń 12, nr 3757/A/453a
Karta pocztowa standardowa w obiegu na terenie Monarchii Austro-Węgierskiej i Galicji²⁴¹.

29 maja 1911

Wielce Szanowny Panie!

Najserdeczniej dziękuję za pamięć o mnie²⁴² – książki jeszcze nie otrzymałem²⁴³, zapewne nadejdzie! A więc rzecz idzie... mimo przepowiedni różnych Kasandr!²⁴⁴

nr 3757/F.22/1 oraz Listy do Bolesława Ulanowskiego, Bibl. Nauk. PAU i PAN, DZZS, nr 2402, t. 2, k. 136–145).

²³⁸ Stanisław Zakrzewski (1873–1936) – historyk, od 1907 r. profesor Uniwersytetu Lwowskiego. Członek AU.

²³⁹ Propozycja ta jest odpowiedzią na prośbę E. Majewskiego, zawartą w liście z 28.08.1907, o podanie adresów obu uczonych (zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/65, wpis 28.08.1907). List E. Majewskiego nie zachował się.

²⁴⁰ Od początku września E. Majewski przygotowywał się do wyjazdu do Krakowa (zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/65, wpisy: 4.09.1907, 9.09.1907, 30.09.1907). Korespondował w tym czasie z J. Rydlem, którego zapewne o swoich planach powiadomił, dlatego Rydel „ciesz się na spotkanie”. E. Majewski przebywał w Krakowie od 4.10. do 16.11.1907; w tym czasie spotykał się z J. Rydlem (potwierdzone spotkanie 28.10.1907, zob. ibidem, wpis 28.10. (poniedziałek) oraz wpis po 28.10.1907: „piątek, sobota, niedziela – p. Rydel wolny, Starowiślna 15”).

²⁴¹ Poczтовая karta korespondencyjna – wykonana z kartonu całostka formatu prostokątnego, o wymiarach 9×14,2, koloru beżowego. Awers: dookoła obwoluta z motywem kółek w kolorze czerwonym. Pole wewnątrz obwoluty podzielone na pół linią przerywaną, w prawej połowce u góry nadruk czerwoną farbą: Österr. Postverwaltung / Administration des Postes Autriche / Korrespondenz-Karte / Carte Postale. W prawym górnym rogu wytłoczony znak opłaty (znaczek pocztowy) o wartości 10 halerzy.

²⁴² Zob. list E. Majewskiego z 27.05.1911 do J. Rydla (PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/70, spis korespondencji na końcu notatnika). List nie zachował się.

²⁴³ E. Majewski wysłał J. Rydłowi w dniu 22.04.1911 r. swoją pracę *Nauka o cywilizacji. Część II: Teoria człowieka i cywilizacji* (zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/70, wpis 17.05.1911).

²⁴⁴ Rzecz idzie – tu: następuje kontynuacja. Kasandra – córka króla Troi, wieszczka. Jej imię stało się synonimem osoby przepowiadającej nieszczęście. W tym zdaniu J. Rydel nawiązał do pracy E. Majewskiego *Nauka o cywilizacji*. AU, odrzucając wydanie pierwszej części tej pracy (zob. przyp. 79), wyraziła złe rokowania o edycji i o kontynuowaniu cyklu. Tymczasem E. Majewski wydał pierwszą część w Warszawie i w Paryżu, napisał i wydał drugą część w 1911 r. (w Warszawie: *Nauka o cywilizacji. Część II: Teoria człowieka i cywilizacji*, oraz w Paryżu: *La theorie de l'homme et de la civilization*), zapowiedział także część trzecią: *Nauka o cywilizacji. Część III: Kapital. Rozbiór podstawowych zjawisk i pojęć gospodarczych* (zob. PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/70, wpis 16.04.1911 i nast.).

Co się tyczy Rocznika²⁴⁵ – to jeszcze na rok 1910/11 się nie ukazał, jest w druku, posyłam więc pod opaską poleconą Rok 1909/10. Jeszcze raz dziękuję! U mnie – jak u białego niewolnika żyjącego w środowisku nauki. Mam nadzieję, że spotkamy się w lipcu na Zjeździe lek.[arzy] i przyr.[odników] w Krakowie!²⁴⁶ Proszę uprzejmie Pani złożyć piękne ukłony.

Szczerze oddany sługa

WYKAZ KORESPONDENCJI JÓZEFA RYDLA Z ERAZMEM MAJEWSKIM

1900

- **Józef Rydel do Erazma Majewskiego 15 czerwca 1900 karta pocztowa**
- **Józef Rydel do Erazma Majewskiego 1 sierpnia 1900 list**
- Erazm Majewski do Józefa Rydla 5 sierpnia 1900 brak (inf. w liście J. Rydla nr 2020 z 1.08.1900)
- Erazm Majewski do Józefa Rydla między 5 sierpnia a 12 października 1900 brak (inf. w karcie pocztowej J. Rydla nr 2021 z 12.10.1900)
- **Józef Rydel do Erazma Majewskiego 12 października 1900 karta pocztowa**
- **Józef Rydel do Erazma Majewskiego 12 października 1900 list**
- Erazm Majewski do Józefa Rydla 13 października 1900 brak (inf. w liście J. Rydla nr 2022 z 12.10.1900)
- **Józef Rydel do Erazma Majewskiego 15 października 1900 widokówka**
- Erazm Majewski do Józefa Rydla 29 października 1900 brak (inf. w notatniku E. Majewskiego nr 3757/B/56, wpis 29.10.1900 oraz w spisie wysłanej korespondencji na osobnej karteczce w kieszonce tego notatnika)
- Erazm Majewski do Józefa Rydla 12 listopada 1900 list + 2 odbitki brak (inf. w notatniku E. Majewskiego nr 3757/B/56, wpis 12.11.1900 oraz w spisie wysłanej korespondencji na osobnej karteczce w kieszonce tego notatnika)
- Erazm Majewski do Józefa Rydla 15 listopada 1900 brak (inf. w notatniku E. Majewskiego nr 3757/B/56, wpis 15.11.1900 oraz w spisie wysłanej korespondencji na osobnej karteczce w kieszonce tego notatnika)
- **Józef Rydel do Erazma Majewskiego 16 listopada 1900 list + koperta**
- Erazm Majewski do Józefa Rydla 18 listopada 1900 kartka brak (inf. w notatniku E. Majewskiego nr 3757/B/56, wpis 20.11.1900 oraz w spisie wysłanej korespondencji na osobnej karteczce w kieszonce tego notatnika)

²⁴⁵ „Rocznika Akademii Umiejętności w Krakowie”. J. Rydel wielokrotnie wysyłał to wydawnictwo E. Majewskiemu, zwykle po jego uprzedniej prośbie (PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/70).

²⁴⁶ XI Zjazd Lekarzy i Przyrodników Polskich odbył się w Krakowie w dniach 18–22.07.1911. E. Majewski znał termin Zjazdu już w 1910 r. (PMA, notatnik E. Majewskiego, nr 3757/B/70, wpis po 12.12.1910), ale ostatecznie nie wziął w nim udziału z powodu złego stanu zdrowia (zob. ibidem, nr 3757/B/71, wpis 10.07.1911 i nast.).

- Erazm Majewski do Józefa Rydla 19 listopada 1900 kartka brak (inf. w notatniku E. Majewskiego nr 3757/B/56, wpis 20.11.1900 oraz w spisie wysłanej korespondencji na osobnej karteczce w kieszonce tego notatnika)
- Erazm Majewski do Józefa Rydla 20 listopada 1900 brak (inf. w notatniku E. Majewskiego nr 3757/B/56, wpis 20.11.1900, w spisie wysłanej korespondencji na osobnej karteczce w kieszonce tego notatnika oraz w liście J. Rydla nr 2023 z 16.11.1900)
- Erazm Majewski do Józefa Rydla 29 listopada 1900 brak (inf. w notatniku E. Majewskiego nr 3757/B/56, wpis po 28.11., a przed 30.11., oraz w spisie wysłanej korespondencji na osobnej karteczce w kieszonce notatnika E. Majewskiego nr 3757/B/56)
- Erazm Majewski do Józefa Rydla 1 grudnia 1900 brak (inf. w spisie wysłanej korespondencji na osobnej karteczce w kieszonce notatnika E. Majewskiego nr 3757/B/56)
- **Józef Rydel do Erazma Majewskiego 21 grudnia 1900 list**

1901

- Erazm Majewski do Józefa Rydla 24 sierpnia 1901 brak (inf. w notatniku E. Majewskiego nr 3757/B/57, wpis 24.08.1901)
- **Józef Rydel do Erazma Majewskiego zachowała się koperta – data stempla pocztowego 2 listopada 1901, brak listu**
- **Józef Rydel do Erazma Majewskiego 13 listopada 1901 list**
- **Józef Rydel do Erazma Majewskiego 23 listopada 1901 list**

1902

- Erazm Majewski do Józefa Rydla 16 lutego 1902 brak (inf. w notatniku E. Majewskiego nr 3757/B/58, wpis 16.02.1902)
- **Józef Rydel do Erazma Majewskiego 18 lutego 1902 list**
- **Józef Rydel do Erazma Majewskiego 28 listopada 1902 list + skrypt dłużny**

1904

- **Józef Rydel do Erazma Majewskiego 31 stycznia 1904 list**
- **Józef Rydel do Erazma Majewskiego 6 lutego 1904 karta pocztowa**
- Erazm Majewski do Józefa Rydla 19 lutego 1904 brak (inf. w liście J. Rydla nr 2030 z 6.02.1904)
- Erazm Majewski do Józefa Rydla 30 października 1904 brak (inf. w liście J. Rydla nr 2031 z 2.11.1904)
- **Józef Rydel do Erazma Majewskiego 2 listopada 1904 list**

1906

- Erazm Majewski do Józefa Rydla 25 lipca 1906 brak (inf. w notatniku E. Majewskiego nr 3757/B/64, wpis 25.07.1906)
- **Józef Rydel do Erazma Majewskiego 14 września 1906 karta pocztowa**
- Erazm Majewski do Józefa Rydla 15 września 1906 brak (inf. w liście J. Rydla nr 2032 z 14.09.1906)

- Erazm Majewski do Józefa Rydla 8 grudnia 1906 brak (inf. w liście J. Rydla nr 2033 z 1012.1906)
- **Józef Rydel do Erazma Majewskiego 10 grudnia 1906 list**

1907

- Erazm Majewski do Józefa Rydla 28 sierpnia 1907 brak (inf. w notatniku E. Majewskiego nr 3757/B/65, wpis 28.08.1907)
- **Józef Rydel do Erazma Majewskiego 30 sierpnia 1907 karta pocztowa**

1908

- Erazm Majewski do Józefa Rydla 9 sierpnia 1908 brak (inf. w notatniku E. Majewskiego nr 3757/B/68, spis na końcu tego notatnika)

1911

- Erazm Majewski do Józefa Rydla 27 maja 1911 brak (inf. w notatniku E. Majewskiego nr 3757/B/70, zob. spis korespondencji na końcu notatnika)
- **Józef Rydel do Erazma Majewskiego 29 maja 1911 karta pocztowa**

MARIA KRAJEWSKA

JÓZEF RYDEL AND HIS CORRESPONDENCE WITH ERAZM MAJEWSKI

Summary

Józef Rydel was born on 8 February 1873 in Jarosław. Here he completed his education in an elementary school and a state gimnazjum (secondary school). In 1893 he enrolled at the Jagiellonian University to study law and administration, where he received credits for five semesters, but failed his exam in law. In 1896 he started working in the Bureau of the Academy of Arts and Sciences (AU), being paid by the day (as a *diurnista*), while in the following year he served in the army, signing up for one year. In 1898 he began to study at the Faculty of Philosophy of the Jagiellonian University. He intended to be a teacher specializing in mathematics and physics as well as the natural sciences. He obtained a certificate of completion on 24 June 1904; however, he gave up efforts to be certified as a teacher. By that time he already had a permanent job in the Bureau of AU as an assistant adjunct. Four years later he was appointed adjunct and in 1918 director. He worked in the AU Bureau for 35 years until his retirement in 1931. He died in Cracow on 12 October 1939.

The collections of the State Archaeological Museum in Warsaw include Józef Rydel's correspondence with Erazm Majewski from 1900 to 1911. It provides a wealth of information about both men, who probably first met in March 1900 in Cracow. From the start they had very good relations, ones which went slightly beyond official courtesy, as the facts described in their letters witness. Majewski wrote about Rydel that he was a very amiable and friendly man and Rydel called himself 'a true friend of Erazm Majewski'.